

2009 – a szétszaggatott év

Bevezető

2009 még az átmenet rendhagyó és gyakran meglepetéseket hozó, fordulatos évei között is kivételes karakterű volt. Az első négy hónapban a gazdasági/társadalmi/politikai válságok és fordulatok olyan sűrűségű, időnként páratlan eseményekkel telített folyamatait élhettük meg, amelyeknek néha-néha a normális befejezését/befejeződését sem lehetett remélni. S azután meg szinte minden átmenet nélkül, a Bajnai-kormány beiktatása után meglepően gyorsan rendeződtek az alapviszonyok, s heteken belül a kiszámíthatóság, a gazdasági és a politikai konszolidáció már-már unalmasnak gondolható hónapjai következtek. Négy hónap káosz, nyolchónapnyi rend: akár így is összegezhethetnénk a mögöttünk hagyott év lényegét. Történt azonban valami más is. Más szempontok szerint nézve az eseményeket, a kora nyári uniós választások váratlan, s nem kis nemzetközi visszhangokat is kiváltó eredménye nemcsak 2009-nek lett kitüntetett eseménye, hanem megkerülhetetlen élességgel mutatta azt is meg, hogy véget ért a hazai belpolitikai élet tagolódásának hosszú, több mint egy évtizeden keresztül uralkodó korszaka, a bal/jobbszembenállás egyensúlyára felépült/felépített berendezkedés unalomig ismert világa.

Szűkebben, a gazdasági élet lehetőségeinek alakulását tekintve is ez az év a végletek esztendeje volt. Magyarországnak szembe kellett néznie a pénzügyi összeomlás, a finanszírozhatatlanná válás perspektívájával, ám még ugyanebben az évben megérhettük a nemzetközi bizalom visszatérésének tagadhatatlan jeleit. A külső finanszírozók elismeréseit is megkaptuk. A forint árfolyama az elmúlt évben volt olyan pályán is, ami miatt mindenki kétségbeesett, ám megélhettük a stabilitás kivételes örömeinek előnyeit is. Az év első hónapjaiban valamennyi makrogazdasági mutató évtizedek óta nem látott válságról tanúskodott, az év második felében viszont üdvözölhettük a kilábalás biztató jeleit is.

Az év társadalmi háttérében is meglehetősen tarka képet láttunk kirajzolódni. Februárban még az etnikai alapú polgárháború víziói miatti aggodalmak adták a hazai médiában a meghatározó vonulatot, s a tavaszi hatalmi káosz nyomán meglehetősen sokan jósolgatták a páratlanul forrónak ígérkező őszt kikerülhetetlen eljövételét. Mindehhez képest a magyar társadalom elsöprő többsége meglepő önfegyelemmel vette tudomásul mindazokat a kemény kormányzati intézkedéseket, amelyek meghozatalát még egy évvel korábban is elképzelhetetlennek vélték a koalíciós tábor politikai stratégiáinak legszűkebb köreiből is.

Magyarországot 2009 elején az összeomlásra leginkább megérett európai országok között tartották számon, ám e kétségbeejtő versenyben az év végére tucatnyi, meglehetősen jó hírű nemzet „ért minket utol”, s hagyott el - lefelé. Az év végi bizonyítványosztáskor némi meglepetéssel tapasztalhattuk, hogy immáron azok között tartanak minket számon, akiknek a következő két-három évben a legelső között sikerülhet eredménnyel megbirkózniuk a gazdasági krízis fojtogató hatásaival.

1. Évkezdeti zűrzavarok

Január első hetei mind külföldön, mind belföldön leginkább azzal teltek, hogy a prognóziskészítő intézmények egyre borúlátóbban értékelték a gazdasági kilátásokat. A hónap közepére már természetessé váltak mindazon jóslatok, amelyeket még egy hónappal korábban is a fantáziák birodalmába tartozóknak véltek. Január 19-én már az Európai Bizottság is úgy vélte, hogy 2009-ben a világgazdaság stagnálni fog, az eurózóna országaiban növekedés helyett inkább visszaesés lesz, s ami hazánkat különösképpen érintette: Németországra 2.3 százalékos visszaesést prognosztizáltak. Ezek után nem meglepő, hogy a magyar pénzügyminisztérium is átszámolta a növekedési pályát, s a korábbinál jóval kedvezőtlenebb tendenciákat vett alapul. Január 21-én hozták nyilvánosságra a korrigált konvergencia-program adatait, s ebben még a GDP minimális csökkenésével, az export és az import roppantul szerény (3,9 ill. 2,4 %-os) növekedésével számoltak. Ekkor már az elemzők 3-3,5 százalékos visszaesést jósoltak 2009-re, és a Pénzügyminisztériumban is ezt a scenáriót mérlegelték. Vagyis a korábban gondoltnál nagyobb termelés-visszaeséssel kellett számolni, valamint mindennek a foglalkoztatásban, a lakossági jövedelmek csökkenésében, a fogyasztásban történő kellemetlen hatásaival. S mindezek letagadhatatlan politikai következményeivel – néhány hónappal az uniós választások, s tizenhat hónappal a következő országos választások előtt...

1.1. Évadnyitó előadások

A két nagy tábor elsőszámú vezetői – valami véletlen folytán – szinte egyszerre szólaltak meg. Az év legelső munkanapján közzétett interjúikban meglehetősen jól körvonalazódtak a kialakított szerepkörök. ¹ Orbán Viktor az adott gazdasági válságot igyekezett minél szélesebb

történelmi perspektívák közé helyezni, de ez a látószög csak annyiban lett „történelmi”, amennyiben valamennyi nehézség oka és magyarázta a baloldali kormányzás csődtömegeként értelmeződött. Következtetésében a megoldás sem lehetett más, mint a történelmi helycsere. A Fidesz vezetője azt sem titkolta, hogy szerinte e nemzetközi méretű válságban a magyar fejlemények tulajdonképpen az uralkodóvá váló nemzetközi trendeknek megfelelően alakulnak.

Gyurcsány Ferenc válasza ennél valamivel konkrétabb volt. Konkrétabb, de nem kevésbé problematikus, ugyanis újfent bejelentkezett az elkerülhetetlen hazai reformok letéteményesének és kizárólagos képviselőjének. Ez már azért is meglepő fordulatnak tűnt, mert a korábban - 2008 márciusában - elszenvedett népszavazási kudarc után a reformok szükségességével szemben azok ellehetetlenülését tette saját politikai túlélésének alapjává. Ilyen előzmények után némi meglepetést keltett az a páratlan reformoffenzíva, amibe a miniszterelnök januárban belevágott. A korabeli médiában minden áldott nap arról lehetett értesülni, hogy Gyurcsány Ferenc megállás nélkül tárgyal, egyeztet, szervez, előkészít, és történelmi jelentőségű fordulatok megtételére készül. A kormányzati pr-nagyüzem hatalmas médiakörítéssel igyekezett felfokozott közéleti várakozásokat teremteni a kormányfői lépésekhez, s ennek szerves része lett volna az a rendkívüli parlamenti ülés is. Ezt január 29-én éppen azért kellett meghirdetni, hogy az új reformpolitikát Gyurcsány Ferenc különleges figyelem mellett adhassa elő. A rendkívüli ülésnapra végül sor került, a miniszterelnök hosszasan beszélt a válság nemzetközi okairól és feltételeiről, meg arról is, hogy ez a különleges helyzet hazánktól is roppant szigorú lépések megtételét követeli meg. Csak éppen ez utóbbiakról, a megteendő lépésekről nem sikerült megtudni elegendő konkrétumot, csupán azt, hogy majd legközelebb...., majd a február 16-i, rendes parlamenti szezonkezdet ülésén nyilvánosságra hozzák a részleteket.

A csalódás egészen szokatlan méretű lett, a forint árfolyama már másnap indokolatlan mértékben romlani kezdett, hazánk nemzetközi megítélésében megint a legpesszimistább hangok kerekedtek felül, s utólag mind a szakmai, mind a politikai közvélemény időhúzásnak, felelőtlen pr-trükknek minősítette az előzetes, többhetes reformpárti médiaoffenzívát. Utólag is nehéz megérteni, mi motiválhatta a kormányfői környezetet ennek a blöffnek a kierőszakolására. Főként egy olyan kivételesen érzékeny és tájékozódási pontjait vesztett nemzetközi gazdasági/politikai környezetben, mint amilyen 2009 januárjának végén az európai szintér volt. Ekkorra már világosan kirajzolódott a pénzügyi válság január elején

megindult újabb hulláma, amely a feltörekvő országokat elérte, és Magyarországot sem kímélte.

1.2. Februári programok

A február 16-ai kormányzati elképzelések valamelyest követték a negatív tendenciákat, mert már 3-3,5 %-os csökkenéssel, romló munkaerő-piaci helyzettel, alacsonyabb inflációval, de még mindig tarthatónak hirdettet, 2,6 százalékos GDP arányos deficitcéllal számoltak. Csak éppen a most már konkrétá vált és megismertettet intézkedések estek nagyon távol az egyre drámaibbá váló állapotok valós megoldhatóságától. Hiába lett ezúttal konkrét, a meghirdetett célokkal valóban konvergáló program, ha valamennyi mérvadó tényező úgy vélekedett, hogy ezek az intézkedések nagyon jók és hasznosak lettek volna –tavaly novemberben. De most már elkéstek, most már a korábbiakhoz képest sokkal, de sokkal durvább válságot kellene a kormánynak haladéktalanul menedzselnie. A bejelentett intézkedések egy csoportja az adórendszert érintette, s e javaslatokból annyit lehetett kihámozni, hogy a jövedelmeket enyhe mértékben a háztartások rovására és a vállalkozói szféra javára rendeznék át. A szociális ellátórendszerben számos olyan tétel leépítését irányozták elő, amelynek végösszegében ugyan nem lenne jelentős hatása, viszont a társadalmi szemléletmódban igen, mára már indokaikat veszített kedvezmények korlátozásával. A nyugdíjrendszer egészében bejelentett változtatások legfontosabbjait viszont olyan távoli jövőre ütemezték, amelyekért e kormány aligha vállalhatja bármiféle felelősséget. A gazdaságfejlesztés érdekében kívánt intézkedések pedig mind–mind olyan jellegűek voltak, amelyek már részleteikben szerepeltek az Új Magyarország Fejlesztési Tervben, ehelyütt legfeljebb összevont mivoltukban jelenthettek újdonságot. Végül az államigazgatás és a politikai szféra megreformálására tett javaslatok mindegyike kétharmados többséget igénylő döntéseket igényelt, ezért az adott erőviszonyokra tekintettel nem jelenthettek többet vágyálmok megfogalmazásánál.

Össességében a február 16-ai kormányfői javaslatok nem sokban tértek el a korábbi gyurcsányi program-hirdetésektől. Ezúttal is túl sok volt az önünneplésből és túl kevés a végrehajtható, szakpolitikailag is végiggondolt döntési alternatívákból. Az irányok jók, a mértékek azonban már nem elegendők – ez volt az általános vélekedés. A szaksajtó egyöntetű értékelése szerint a 2009 februárjában a bemutatottnál sokkal, de sokkal radikálisabb csomagra lett volna akkor már szükség. Mint Gyurcsány Ferenc valamennyi

korábbi hasonló törekvése esetében, így ezúttal is joggal vetődött fel, hogy vajon mire is törekszik a kormányfő. Valóban válságot kívánna kezelni, vagy csak beszélni szeretne róla? Február 16-a estjén - szokatlan módon - bekéredzkedett a közszolgálati tv főműsoridejébe, s rendkívüli beszédben próbálta meg felrázni a nemzetet. Ám ez a produkció már egyáltalán nem a régi, elsőpró beszédű, néhány évvel korábbi Gyurcsányt idézte meg, hanem egy megfáradt, hitét és dinamizmusát veszített politikai vezető végső vergődését illusztrálta.²

Ráadásul a programhirdető versenyben időközben váratlan riválisai is termettek. Előbb Bokros Lajos állt elő rettenetesen szigorú, ám a válság komolyságához képest nagyon is hatékonynak tetsző és mindenképpen koherens, szakmailag megalapozott javaslatokkal. S néhány nappal a kormányfői petárdák után újabb tűzijáték-specialisták jelentek meg a színen: február 19-én a Reformszövetség is bejelentette a maga válságkezelő csomagját. Másként szólva, a levegőben lógott az eddigi kormányfői monopólium pluralizálása – ha az illetékes nem alkalmas megfelelő program alkotására, akkor megteszik ezt helyette mások, megtehetik sokan mások is. Mielőtt azonban a Reformszövetség belépőjét részleteznénk, vessünk egy hosszabb pillantást a háttérben halmozódó, egyéb természetű társadalmi/gazdasági/politikai problémák halmozódására.³

1.3. Társadalmi események a Jobbik erősítéséhez

Az év első két hónapjában legalább öt olyan jelenségcsoportot rögzíthettünk, amelynek nemcsak kitüntetett fontosságot tulajdoníthattunk, hanem együttesen az adott politikai/hatalmi keretek között megoldhatatlannak tetsző problémákká is sűrűsödtek.

Januárban - majdhogynem a megszokott ritmusban, időben, s a jól ismert dramaturgia jegyében - menetrendszerűen tört ki az orosz-ukrán gázár-vita. Ám ebben az évben több új körülmény miatt sokkal hangosabb, veszélyesebb lett ez a konfliktus, s következményei féltucatnyi európai ország számára hetekig komoly és mindennapi ellátási zavarokat idéztek elő. Mindezek okán a január végére Magyarországra időzített Nabucco-csúcs nemcsak azért kaphatott kitüntetett figyelmet, mert egy-két napra megbénult a főváros, hanem az említett külső válság is jelentősen hozzájárult energiafüggőségünk mélyebb megéléséhez. Így e csúcstalálkozó is fontos megerősítője lehetett néhány későbbi fejleménynek, például annak, hogy a későbbiekben a parlamentben meglepően könnyen sikerült elfogadtatni a paksi bővítés

szükségességét, az atomenergia-ellenes lobbik ezúttal váratlanul győzelem hatást tudtak csak kifejteni.

- A parlamenti erők többsége szép csöndben meg tudott egyezni a médiatörvény alapvető megváltoztatásának elveiben és konkrétumaiban, s már-már úgy tűnt, hogy sikerül elfogadtatni az új szabályozást a lehető legminimálisabb nyilvánosság mellett. A médiaszakma azonban – mellőzöttsége miatt - a legutolsó pillanatban észbe kapott, és képes volt olyan erejű társadalmi felháborodást kelteni, amelynek következtében az előterjesztők jobbnak látták, ha gyorsan visszavonulnak. Pedig de szép is lett volna egy olyan médiatörvény, amely véglegessé és teljessé tette volna a pártoknak a közszolgálat valamennyi lényeges szegmense fölötti kontrollját! A tanulság többek között az volt, hogy a két nagy - egyébként majdnem minden kérdésben szembenálló - párt a hátterekben nagyon is hatékonyan meg tud egyezni olyankor, ha mások érdekeinek kölcsönös korlátozását egymás kölcsönös megaláztatására végezhetik. (Ezt a leckét a későbbiekben, 2009-ben még többször is megtanulhattuk.)
- Január végén némi belpolitikai vita tört ki afelől, hogy a miskolci rendőrkapitány kinek rasszista és kiknek nem. Ezt az árnyjátékot azonban egy hét múlva elemi erővel söpörte el az a hihetetlen bűntény, amit Veszprémben a nemzetközi hírű kézilabdásokkal szemben követett el egy nagyon is körülhatárolható háttérű, erőszakos életvitelre szakosodott csoport. Nem túlzás azt állítani, hogy az ország napokig sokkos állapotban volt, és a levegőben nagyon is baljós tömeghangulatok kezdtek terjedni. Újabb két hét múlva pedig Tatárszentgyörgyön bekövetkezett az a fajta kettős gyilkosság, amelynek az értelmét semmi más, csak a tudatos polgárháború-gerjesztés adhatta. Példáinkat kimerítően elemezni ugyan nincs terünk, de ennyi is elegendő lehet annak érzékeltetésre, hogy 2009 első hónapjaiban az ország meglehetősen közel sodródott ahhoz, hogy a leszámolást követelők, valamint a magukat az állandó veszélyeztetettség állapotában érzők között folyamatos és visszafordíthatatlan erőszakhullám alakuljon ki.
- Az év elején példátlan média-érdeklődés mellett megkezdődött Kecskeméten a már régóta őrizetbe vett szocialista politikus, Zuschlag János pere. Az egyes

tárgyalási napokon mind világosabban derült ki, hogy a pártok ifjúsági szervezeteinek törvénytelen a finanszírozási gyakorlata. Nagyjából ezzel egy időben tartóztatták le az egyik belvárosi pesti kerület szocialista polgármesterét azzal a gyanúval, hogy a kerület ingatlanjainak értékesítésekor meglehetősen maffiaszerűen működtette hivatalát. Az őrizetbe vétel után hirtelen az derült ki, hogy minderről évek óta nagyon, de nagyon sokan tudtak és szóltak is — különösebb eredmények nélkül. (Az már csak a politikai bohózatok váratlan kelléke, hogy az őrizetbe vett polgármester személye biztosította addig a fővárosi közgyűlésben a koalíciós többséget.)

- Az év elején a ferencvárosi kerületben időközi választásokat tartottak, amelyen a Jobbik sokkal jobb eredményt ért el, mint többen a parlamenti pártok közül; többek között az SZDSZ-nél is nagyobb lett a támogatottsága. A közelgő uniós választásokra pillantva a hazai média hirtelen felfedezte magának a Jobbik-ot, s egy-két hónapon belül több cikk, elemzés, riport jelent meg róluk, mint a 2002-es megalakulásuk óta összesen. Mindenki azt kezdte találgatni, hogy vajon mi lehet ennek a váratlan sikernek a hátterében? S ekkor még meglehetősen kevesen gondolták, hogy talán éppen azok a tényezők, amelyeket az iménti mozaikképekkel illusztráltunk: a korrupció terjedése, az elitellenes hangulat erősödése, az etnikai eredetű indulatok elszabadulása, a versengő nagy pártok színpalak mögötti alkui, s az ország szembetűnő kiszolgáltatottsága a folyamatosan eszkalálódó válság során.

1.4. A Reformszövetség váratlan sikere

Gyurcsány Ferenc február 16-i, parlamenti nyitánya után három nappal jött a hír, hogy a Reformszövetség is elkészült a maga gazdasági válságkezelő programjával. A hétfői sajtóban már másról sem volt szó, mint ez utóbbi vízióról, s a kormányfő tervei már legfeljebb csak annyiban játszottak szerepet, hogy úton-útfélen összemérték a két elképzelést, s az összehasonlításból minden esetben a Szövetség került ki jobb osztályzattal. Mi lehetett az oka ennek a váratlan sikernek?

Eleve szerencsés csillagzat alatt születtek, a VOSZ javaslatára, a 2008. október végi nemzeti csúcs után azzal a feladattal alakultak meg, hogy bármiféle összetételű kormány

számára elfogadható, mindenekelőtt szakmailag megalapozott anyagokat tegyenek le a szükséges reformokról az asztalra. Indulásukkor tehát eleve adott volt a nagytőke támogatása, de a koordináló partnerek között ott voltak az MTA egykori és mai vezetői is. Adott volt tehát a tudományos áldás és a gazdasági háttér. Működésük során jó érzékkel kérték fel a különféle kutatói /intézeti háttérrel rendelkező szakértők körét, s mindezek révén adott lett a pártok feletti, független véleményalkotás ethosza, s ez eldöntötte a masszív médiatámogatás folyamatos meglétét is. A végső szövegek médiabéli képviselője során rendkívül sokat nyomott a latban Békesi László személyes részvétele, támogatása is.

Az elkészült és bemutatott elképzelések szakmailag valóban koherensebbeknek látszottak, mint a kormányfői ötletthalmaz. Az egyes javaslatokat időben ütemezve, négy évre elkülönítve mutatták be, s nyíltan bevallották, hogy a hazai vállalkozói szféra versenyképesebbé tételét tartják a válságból való kievickélés kulcsmozzanatának. Ennek megfelelő jövedelem-átrendezési javaslatokat fogalmaztak meg, s e társadalmi réteg teljesítőképességének javítását és teherviselő képességét igyekeztek elősegíteni. Az állami redisztribúciót – négy év alatt - mintegy 8-9%-kal kívánták csökkenteni, ami régi vágya a hazai vállalkozóknak.⁴

A következő két hétben mindenki ezekről az elképzelésekről beszélt, ám a két nagy párt igyekezett kerülni a nyílt színvallást. A kormányfő eleinte bírált, majd mindinkább elfogadó módon reagált, a Fidesz pedig szeretett volna abbéli - korábbi - álláspontja mögé bújva rejtőzködve maradni, miszerint ez a válság kizárólag a szocialisták terméke, ezért nekik a kezelési módokhoz sem lehet sok közük. Ők mindezen kívül vannak...A későbbieket némileg előrebocsátva, a Reformszövetség javaslatai igen jelentősen előkészítették a leendő Bajnai-kormány lépéseit, mivel az azonnali válságkezelésre összpontosították a figyelmet. S az új pénzügyminiszter, Oszkó Péter személyében, aki részt vett a Reformszövetség munkájában, adott lett a személyi kapcsolódás hitelesítő mozzanata is.

A teljes elfogadtatás sikeréhez azonban kellett még egy fontos momentum: Bokros Lajos újbóli politikai tényezővé válása. A volt pénzügyminiszter voltaképpen soha nem távozott a közéletből, hiszen továbbra is rendre megjelentette különféle reform-elképzeléseit. Így volt ez 2009 legelején is. Az Élet és Irodalom január 23-i számában nagy ívű reformkonceptiót fogalmazott meg annak indokán, hogyan is lábalhatnánk ki e válságból a legeredményesebb módon. Ezzel mintegy megváltotta belépőjét a későbbi diskurzusokban való részvételére is. Február 28-án a Népszabadságban összehasonlította a kormányfői

javaslatokat a Reformszövetség elképzeléseivel (az utóbbit tartotta megalapozottabbnak, bár ezt is bírálta).⁵ Egy hét múlva az MDF elnöksége bejelentette, hogy Bokros Lajost jelölik az uniós választásokon párjuk listavezetőjének, ami a közvélemény általános meglepetéssel fogadott. Március 9-én Bokrost az MDF miniszterelnöknek javasolta. Ezt követően a jelöltet minden elképzelhető rádió- és tévéstúdióba meghívták, minden létező fórumon szerepelhetett, s e megállás nélküli küldetésével jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország népe elhiggye: valóban nagy a baj. Neki elhiszik. Még akkor is, ha nem kedvelik.

2. Két hét káosz, a személycserék hetei

A rendszerváltás kezdeteitől, 1989 óta talán csak egyetlen egyszer fordult elő, hogy nagyon rövid időn belül, alig két hét alatt fenekestől forduljanak fel a legelemibb hatalmi viszonyok. Csak 2004 augusztusának vége szolgált ilyen meglepetésekkel, amikor Medgyessy Pétert pillanatokon belül távolították el a kormányfői tisztségéből. Ám akkor már egy hét múlva viszonylag egyértelműen kikristályosodtak az új hatalmi konstelláció összetevői. 2009. március 21. és április 5. között azonban ennél sokkal cifrább időt élhettünk meg, mert nemcsak a kormányfőt, hanem a kormányzó párt vezetőjét is cserélni kellett, ráadásul egyáltalán nem átgondolt és felépítettnek tekinthető akciósorozat révén, hanem a lehető legszélesebb nyilvánosság szeme láttára zajló kapkodás és fejetlenkedés közepette. Némi érdekes színt vitt a történetbe az a tény, hogy mind a két alkalommal Gyurcsány Ferenc volt az egyik kulcsszereplő, igaz, öt évvel ezelőtt kedvezményezettként, 2009 tavaszán pedig inkább totális vesztesként. Az események részleteiről a maga idejében csaknem száz kellően megbízható krónika, riport, tudósítás, elemzés látott napvilágot, ezért magát a folyamatot meglehetősen jól dokumentálnak vélhetjük. Néhány alapkérdés akkor sem, és azóta sem vált azonban világosabbá, ezért azt a megoldást követjük, hogy megkíséreljük e két hét legfontosabb lépéseinek körültekintő rekonstruálásával magát a lényegi folyamatot reprodukálni.⁶

2.1. A lemondás körülményei

Március 21-én a szocialisták tisztújító kongresszust tartottak, ezáltal ez az esemény nem tűnt túlzottan izgalmasnak, hiszen Gyurcsány Ferencen kívül más jelölt nem is jött elnökként szóba. Legfeljebb arra lehetett számítani, hogy a pártelnök/kormányfő megpróbál a már egy hónapja halódó válságkezelő programja köré valamiféle különleges támogatást teremteni. Igaz, a napi sajtóban már jó ideje ajánlgatták, hogy célszerűbb lenne, ha a két tisztség valamelyikétől megválna, s a 2010. évi választásokra előre gondolva, jobb lenne, ha a megmaradt évben inkább a pártvezetői feladatokra koncentrálna. Igaz, az aznapi Népszabadságban Lengyel László kerek-perec megfogalmazta: itt lenne az utolsó alkalom arra, hogy az MSZP megszabaduljon Gyurcsány Ferenc kormányzóságától. Mindezek ellenére általános meglepetést keltett Gyurcsány Ferenc azzal, hogy felajánlotta a kongresszusnak a kormányfői pozícióról történő lemondását úgy, hogy két hét múlva jelöljenek helyette valaki más, elfogadhatóbb személyt. E fórumon ez a gesztus nagyvonalúnak tetszett, ezért a kongresszus elsöprő többséggel – 85 %-os támogatottsággal – erősítette meg őt pártelnöki székében. Ezen a napon e meghátrálás nem tűnt tehát bukásnak, hanem inkább meggondolt visszavonulásnak.

2.2. Jelöltek keresgélése

Másnapról azonban sokkal összetettebbnek tűnt az utódlási probléma, mert elemi erővel került elő az a tény, hogy a kiszemelt személyt el kellene fogadtatni az SZDSZ-szel is. Két napnyi kínlás, szakadatlan tárgyalások után viszont az derült ki, hogy valami nagyon nincs rendjén. Vagy a szocialisták nem képesek maguk között dűlőre jutni, vagy pedig a liberálisoknak nem felel meg a beterveztett jelölt. Kívülről csak annyit lehetett felfogni, hogy kedd estére sem sikerült megállapodni, viszont egyre szaporodtak a szóba jöhető miniszterelnökök.

2.3. A csütörtöki fordulat

Váratlanul visszalépett az a Surányi György, akit addig a legkomolyabb jelöltnek tartottak. A nem hivatalosan közölt indoklás szerint azért, mert a Fidesz nem ígérte meg számára legalább a jóindulatú semlegességet. Ez a szempont ugyan eleddig nem jött szóba, s az elemzők inkább arra gyanakodtak, hogy Surányi ezzel a diplomatikusság elhárítási utat választotta a nyílt visszautasítás helyett. Ezzel a lépéssel viszont véglegesen az derült ki, hogy Gyurcsány Ferenc lemondása egyáltalán nem volt megfelelően előkészített döntés. Ettől a pillanattól

kezdve elemi erővel váltak világossá a szocialistákon belüli megosztottságok vonulatai, s úgyszólván valamennyi erőcsoportnak óránként lettek miniszterelnök-jelöltjei. A csütörtöki nap lett az a lélektani fordulat, amikor már a koalíciót támogató közvélemény is kezdett torkig lenni a kapkodással. Az egész ügy kezdett valamiféle szappanopera stabsztéria válogatásának komolysági szintjére süllyedni. Egy év távlatából is nehéz megmondani, hogy a köztársasági elnöknek szintén ezen a napon tett megnyilatkozása vajon mely irányba segített tolni az eseményeket. Az elnök ugyanis lényegében a Fidesz álláspontját tette magáévá, amikor azt szorgalmazta, hogy az előrehozott választások kiírása lenne e helyzet legmegfelelőbb megoldása.

2.4. Pénteki mélypontok

Pénteken óránként röppentek fel újabb és újabb jelöltek nevei, köztük olyanoké is, akiről legfeljebb a legszűkebb szakmai körökben lehetett korábban hallani. A szocialista párt körül ekkor már kifejezetten ellenséges hangulat kezdett kialakulni, s ezt a drámai fordulatot a folyamatosan tárgyalók talán kevésbé érzékelték. Nem úgy a vidéki vezetők, s az egyéni képviselők. Ők pillanatonként voltak kénytelenek szembesülni a haragvóvá változott néphangulattal. Ebben a káoszban dobta be az SZDSZ ultimátumszerűen Bokros Lajos jelöltségét, akiről e zűrzavar kellős közepén két dolog mindenképpen tudható volt. Az egyik az, hogy tényleg van válságkezelő programja, és ezt külföldön is elhiszik neki. A másik pedig, hogy személye elvileg mind a három szóba jöhető pártnak elfogadható kell, hogy legyen. (Máig nem világos, hogy a háttérben szervezkedő kamarillapolitikusok miért is mondtak ezen a napon csődöt Bokros jelöltsége kapcsán.)

2.5. Gyurcsány pártelnökként is megbukik

Március 28-án – szombaton - az MSZP legfelsőbb vezető testületei folyamatos üléseléssel igyekeztek úrrá lenni a mindinkább áttekinthetatlenné vált helyzeten, s ebben a hosszadalmas tevékenységben került sor Gyurcsány Ferenc pártelnöki tisztségtől való megválására is. Az egész kéthetes szürreális politikai színdarabnak ez a nap volt a legvalóságosabbnál is legvalóságosabb mozzanata. Egy héttel korábbi lelépését még utólag is úgy lehetett értékelni, mint egy nagyszabású, megtervezett politikai vezéráldozat-játék tudatos részletét. Ám a pártelnöki bukás annak a – részben általa is kitermelt – politikai anarchiának előre nem látható következményeként állt elő, amely számtalan véletlen tényező egybejárásaként

válhatott egy vissza nem fordítható végjáték záró jelenetévé. A hivatalos változat szerint Gyurcsány Ferenc felajánlotta a lemondását, s ezt gyorsan el is fogadták.

Mindehhez képest az szorulna némi magyarázatra, hogy egy héttel korábban még elsöprő többséggel választották őt újra. Mikor nem voltak a dolgok a helyükön? Akkor, vagy most? Egy széles körben keringő változat szerint a megyei elnökök lázadtak fel szombaton és nekik lett elégük a követhetlenné vált gyurcsányi lépésekből. Egy harmadik verzió szerint elnökségbeli kollégái szervezték a nyakára ezt a puccsot, amelyből Gyurcsány – ezúttal rosszul megválasztott taktikai érzékkel – úgy szeretett volna kibújni, hogy a lemondási ajánlattal csak zsarolni szeretett volna, ám a többiek hirtelen megragadták a soha vissza nem térő alkalmat és megértették: így rövid úton megszabadulhatnak tőle. Akár így volt, akár úgy, ez a lépés a nyolcadik napja tartó válság olyan mélységeit mutatta fel, amely után a továbbiakra nézve semmiféle fejleményt nem lehetett kizártnak gondolni.⁷

2.6. Bajnai Gordon megtalálása

Ugyanezen a napon kerítették sort Bajnai Gordon kormányfő-jelöltként való elfogadására is. Az előző pontban már utaltunk arra, hogy e végkifejlet számos fontos részlete utólag is homályos, mindenesetre az előző napok kaotikus viszonyaihoz képest e záró mozzanat meglepően gördülékenyen formálódott meg. A megyei elnökök az új jelöltet egyöntetű támogatásukról biztosították, a megfelelő pártfórumok is hamar igent mondtak, s már csak arra kellett várni, hogy az SZDSZ is rábólintson a nevére. Vasárnap estig ez is megtörtént, és egy hét múlva – április 5-én – Bajnai Gordon már úgy léphetett ki a kongresszusi pódiumra, hogy tudhatta: a korábbi kisebbségi kormányzás parlamenti/politikai háttérét ő is megkapja. Egy év távlatából is magyarázatra szorul azonban, hogy ha végül ilyen gyorsan sikerült valamennyi érdekeltnek megnyugtató személyi megoldást találni – akkor mi végre is volt ez a nyolc napos fejetlenkedés? Vannak olyan magyarázatok miszerint Gyurcsány eleve Bajnaiban látta volna a megoldást, de nem bízott abban, hogy a szocialista pártvezetés támogatja az elképzelését, és meg kellett várnia az össze szóba jöhető jelöltek elvérést. A végeredmény valószínűsíti ezt a változatot is, ám ebben az esetben az válik kérdéssé, hogy e megoldásért cserében miért kellett az egy hete még frissen, elsöprő többséggel megválasztott Gyurcsány Ferencnek pártelnökként is elbuknia?

2.7. Pártelnöki variációk

A következő szombatig még meg kellett oldani az új kormányfő elfogadtatásának szélesebb keretek között felvetődő feladatait, s megkezdődhetett a leendő kabinet tagjainak fáradságos kitermelése. Mindez a korábbi napok küzdelmeihez képest már gyerekjátéknak hatott, ám akadt még egy fontos függő kérdés: ki legyen a pártelnök? A megelőző napokban a közvélemény kellő leckét kaphatott a szocialista vezetésen belüli erővonalak tarkaságáról, ezért azt mindenképpen sejteni lehetett, hogy a legerősebb aspiránsok között csakis a pártszakadás kockázatával lehetséges elnököt találni. Végül nem okozott nagy meglepetést, hogy ebben a kusza helyzetben egyedül Lendvai Ildikó lehetett az a megoldás, akinek az elnöksége jegyében a választások előtti pártegység még biztosíthatónak látszott. A következő – április 5-ei - kongresszuson tehát nemcsak Bajnai kormányfő-jelöltségét szavazták meg, hanem az új pártelnök is egyöntetű – 90 %-os - bizalmat kapott.

A belső háborúkat nem annyira megoldották, mint inkább elnapolták, legalábbis erről tanúskodott az a megoldás, ahogyan Lendvai maga mellé vette alelnökként azt a két erős embert - Kiss Péter és Szekeres Imrét -, akik nélkül komoly döntést az MSZP-ben már régóta nem volt lehetséges meghozni, s így hárman, egyfajta „kollektív vezetésként” jeleníthették meg a törékeny pártegységet.

2.8. Ellenzéki álláspontok

E két hét során a Fidesz és a többi ellenzéki erő nem nagyon tehetett mást, mint várta a dolgok végkifejletét. Kötelező médiabeli megszólaltatásaik során rendre elmondták azt, amit már régóta tudni lehetett: hogy t.i. csak az előrehozott választásokkal lehetne megoldani a válsághelyzetet. A leendő Bajnai-kormányra pedig úgy tekintettek, mint amely eleve illegitim jellegű, hiszen olyan erő hozta létre, amely már régen nem birtokolja a társadalom többségi felhatalmazását. Vagyis továbbra is tartotta magát a morális és az alkotmányjogias logikák tetszés szerinti összekapcsolásának ellenzéki gyakorlata. Informálisan azonban a Fidesz vezetői nagyon is jól tudták, hogy ez az egész tavaszi válság olyan mértékben rombolta le a politikai élet baloldalának megmaradt bázisát, amelynek következményei legkésőbb a júniusi uniós választásokon kézzelfoghatóan fognak megmutatkozni. Ezért a válság mérete, hangereje, s bizalmat emésztő hatása korántsem volt ellenükre.

3. Új kormány alakul

Április 14-én a parlament – 204 fős, azaz megnyugtató többséggel - megválasztotta Bajnai Gordont miniszterelnöknek. Az új kabinet összetételében is szembetűnően hajazott az előzetesen megelölegezett „szakértői” jelzőre. A kormányában hatan is akadtak olyanok, akik a maguk szűkebb szakterületének korábban is elismert szakértői voltak, s párthovatartozásuk ehhez képest elhanyagolható tényezőnek látszott. A pártpolitikusok közül pedig többnyire azok maradtak meg korábbi székeikben, akiknek addigi szakpolitikai teljesítménye kevés kifogásra adott okot. A miniszteri első vonal mögöttiek között azonban akadt néhány olyan személy, akinek a megjelenése, pozícióba kerülése azt sejtette, hogy Gyurcsány Ferenc árnyéka még sokáig fog az utódok feje fölé magasodni. Mindezt az ellenzék és a média azonnal szóvá is tette, bár az összképhez az is hozzátartozik, hogy e személyek érdemi kormányzati tevékenységében e gyanú a későbbiekben nem igazolódott.⁸

A frissen megválasztott kormányfő azt ígérte, hogy három nappal később – április 17-én, pénteken – a szélesebb közvélemény is megismerheti programja részleteit, de bemutatkozó beszédében sem hagyott kétséget afelől, hogy mind maga, mind pedig kabinetje számára az azonnali gazdasági válságkezelést tartja elsőszámú feladatnak.

3.1. A Bajnai-kormány mozgástere

Bajnai Gordon rendkívül nehéz időben, a globális pénzügyi és reálgazdasági válság mélypontján vállalta a miniszterelnökséget, amikor kívülről és belülről nézve is hihetetlenül szűk volt a gazdasági mozgástér, az előző kormányénál is sokkalta szűkebb.

A recesszió mélységéről szóló prognózisok éppen színre lépése előtt romlottak igen jelentősen, ami ránk nézve azt vetítette előre, hogy a visszaesés kb. a kétszerese lesz annak, mint amivel Gyurcsány kabinetjében számoltak. A Standard and Poor's és Fitch is éppen akkor sorolta lejjebb a magyar devizaadósságot, ami egy fokozottal maradt csak el a „bóvli” megjelölésétől. A hitelminősítők ugyanis a korábbi mutatók helyett – amiben javulást tudtunk felmutatni (deficit, infláció) – most a növekedést és az államadósság alakulását állították értékelésük középpontjába, ezekben viszont a magyar gazdaság paraméterei és kilátásai valóban rendkívül rosszak voltak. Brüsszel is akkortájt hozta a tudomásunkra egyértelműen, hogy nem kapunk semmiféle könnyítést az ERM-II-be és az euróövezetbe való belépéshez, de nem kapunk további finanszírozási lehetőséget sem az Európai Központi Banktól. Az

országkockázati felár tavasszal ismét az őszi csúcsra emelkedett (600 bázispont fölé), a forint árfolyamai pedig az egész gazdaság stabilitását veszélyeztető szinteket jeleztek.

A gazdaság az IMF-EU-IBRD által összehozott 20 milliárd eurós megahitel járszalagjára volt felfűzve – az ország külső finanszírozási szükségletét ugyanis bizalomhiány okán a piacokról nem tudtuk biztosítani -, ezért nem állt módunkban másként viselkedni, mint ahogy azt a hitelezők előírták. Az IMF a Bajnai-kormány megalakulása előtt egy hónappal - a hitel második részletének felszabadítása és harmadik, negyedik részlet lehívhatósága érdekében - Kiegészítő Egyetértési Megállapodást íratott velünk alá, amelynek szabályozásától eltérni nem lehetett. Eszerint a 2009. évi költségvetésből 210 milliárd forintot kell kivenni és konkrét intézkedéseket kellett bevállalni a nyugdíjrendszerben, a szociális és önkormányzati rendszerben. Vagyis – korábbi bűneink miatt – csak prociklikus költségvetési politika volt folytatható, azaz a válságot tovább mélyítő. E tekintetben az idővel tovább romló kilátások ellenére sem ajánlották fel sem Brüsszelben, sem Washingtonban a hitelfeltételek enyhítését. Erre csak július elején kerített sort az IMF, amikor megbizonyosodott egyfelől a Bajnai-kormány tetteiben is megnyilvánuló szavahihetőségéről, másfelől arról, hogy a 2,9 százalékos GDP arányos államháztartási deficitcél csak további, indokolatlan GDP csökkenés árán lehetne tartani, mert a gazdaság nehezen meghaladható recessziós spirálba kerülne.

A gazdaságpolitika mozgásterét belülről alakító feltételek is rendkívül kedvezőtlenek voltak. A megszorító jellegű fiskális politikához nem társult – mint kellett volna – laza monetáris politika. A monetáris politika – bár az infláció mérséklődése lehetővé tette volna a lazítást – szintén prociklikus jellegű volt. A kamatvágás pályája januárban 9,5 százalékos alapkamatnál elakadt.

A bankrendszer a korábbiaknál sokkal óvatosabb üzemmódra váltva működött. Megszigorodtak a hitelezési feltételek, az árfolyamkockázat effektívvé válása pedig jóval körültekintőbb eladósodási magatartást váltott ki a háztartásoknál. Olyannyira, hogy 2009 tavaszára a lakosság nettó hiteltörlesztővé vált. De nemcsak a lakossági hitelezés fagyott le, hanem a vállalatoké és az önkormányzatoké is. A bankhitelezés beszűkülése, a tőzsdei forrásszerzés lehetőségének teljes kiiktatódása és a vállalati kötvénykibocsátás esélyének lenullázódása a finanszírozás oldaláról fagyasztotta le a GDP termelését.

Ilyen feltételek mentén a Bajnai-kormány elődjénél jóval mélyebb recessziót kényszerült prognosztizálni a magyar gazdaságban. A 6,7 százalékos visszaesés előrejelzése

(amely utólag nézve helyesnek bizonyult) azt jelentette, hogy az előző évinél nominálisan is kisebb GDP felett rendelkezhetett, amire nem volt példa a rendszerváltás óta. Ebből kellett volna, a társadalmi elvárásoknak megfelelően, a belső hitelezőknek többet osztani és deficitet is faragni – a külső hitelezők követelésének eleget téve. A kettő együtt nyilvánvalóan nem ment, sőt, Bajnai Gordon a Gyurcsány Ferenc által februárban bejelentett intézkedéseire képest sokkal radikálisabb megszorítások meghirdetésére kényszerült, amihez az érdekképviselőkkel való tárgyalások során igyekezett a parlamentnél szélesebb legitimitációt szerezni.

3.2. A kormány programja

Bajnai-kormány programja több tekintetben is különbözött minden korábbi kormány programjától. A kormányprogramnak nem volt semmilyen hatásvadászó elnevezése, a dokumentumon a következő szerepelt: „A Kormány válságkezelő programja”. A megjelölés pontos volt, az új kabinet valóban a válság okozta feszültségek tompítására, a bajok kezelésére vállalkozott úgy, hogy egyben kedvezőbb körülményeket teremtsen a válság utáni növekedés számára is. A programban nem voltak sem terjengős ideológiai, sem pedig politikai szövegek, a mondanivaló a lényegre koncentrált, három részből felépülve. Az elsőben képet kaptunk a magyar gazdaság helyzetéről – nemzetközi összehasonlításban is bemutatva legfőbb gyengeségeinket (forintárfolyam leértékelődése, magas centralizációs hányad a magas újraelosztási igények miatt, alacsony foglalkoztatási ráta, a régióban kirívóan nagy külső eladósodottság, rossz szerkezetű reálgazdaság, az év első negyedében minden tekintetben tovább romló helyzet). A helyzetértékelés pontos és kendőzetlen volt. A második részben ismertették a szükséges intézkedéseket, amelyek meghozatala nélkül súlyos krízisbe kerülhet az ország. A harmadik rész a végrehajtott program következményeit mutatta be: a 2011-től feltételezhetően emelkedő GDP-pályát, a 2010 után feltételezhetően mérséklődő adósságpályát, majd vázolta, hogy bizonyos társadalmi csoportokat miként érintenek előnyösen, illetve hátrányosan a tervezett intézkedések. Terjengős szövegek helyett mindössze 26 oldalas volt a program, amely mondanóját táblázatokba, ábrákba szerkesztetten, logikusan, jól áttekinthetően mutatta be.

A kormányprogram a válságkezelő intézkedésekkel négy célt jelölt meg: a világgazdasági válság hatásának kezelését, a gazdaság egyensúlyának megőrzését, a növekedés alapjainak megerősítését és a bizalom visszaszerzését. A magyar gazdasággal

szembeni bizalom újraépítésének záloga az egyensúly megőrzése volt, ezért az egyensúly a neki ellentmondó növekedési cél elé került.

A világgazdasági válság hatásának kezelésére többféle intézkedéscsomagot állítottak össze. Így:

- a pénzügyi rendszer stabilizálása (árfolyam-stabilitás megteremtése, megállapodások a nemzetközi intézményekkel, intézkedések a devizahitelekkel szemben, banki kihelyezések ösztönzése, banki felügyelet és fogyasztóvédelem erősítése, a Kincstár szerepének áttekintése);

- a KKV-k finanszírozását segítő programok (MFB tevékenységének bővítése, kedvezményes finanszírozási programok, bankokon kívüli kihelyezés bővítése, tőkeprogramok, garanciaprogramok);

- munkahelyek megőrzése és az állásukat elvesztők támogatása (4 nap munka, 1 nap képzés – uniós forrásból, részfoglalkoztatás ösztönzése, bértámogatás új munkáltatónál munkába álláshoz, a leépített munkavállalókat segítő komplex szolgáltatási program, rendezett munkaügyi kapcsolatokról szóló törvény elfogadása, GOP munkahelyteremtő pályázatainak felgyorsítása, EKD támogatások folytatása);

- uniós források felhasználásának gyorsítása (előlegfizetés felgyorsítása, árfolyam-korrekción, önerő biztosításában való közreműködés, döntési folyamatok felgyorsítása, árbevétel-növekedési elvárás kiváltása létszámmegtartásra).

Az egyensúly megőrzéséhez a korábban elfogadott 210 milliárd forintos megszorításon túlmenően a Bajnai-program 2009-re további 190 milliárd forintos restrikción irányzott elő, 2010-re pedig 900 milliárdot. Míg a 2009. évi elvonások összességében a tervezett államháztartási hiány (2,9 %) tartására irányultak, a 2010. évek a növekedés alapjainak megerősítését is szolgálni kívánták, amikor helyet teremtettek a versenyképesség erősítésére hivatott adócsökkentéseknek is.

Az összességében 1100 milliárd forintos, tervezett csomag megszorításokat irányzott elő az adórendszerben, a jövedelempolitikában, a nyugdíjrendszerben és más társadalmi finanszírozású területeken is. Az adórendszerben fel kellett vállalnia az áfa-kulcs 25 százalékra emelését (az alapvető élelmiszerek és a távhő kivételével), továbbá a jövedéki adók

növelését is, ezek ugyanis a legbiztosabb adóbevételek, és nem lehetett sokat kockáztatni. Tervbe vették az EVA-kulcs, a társasági adókulcs emelését és az egységes, értékalapú ingatlanadó bevezetését progresszív kulcsokkal. Ugyanakkor kilátásba helyezték a sokat kárhozott adókedvezmények és - mentességek nagyobb részének kiiktatását, valamint az adóparadicsomba menekített jövedelmek és vagyonok megadóztatását.

A háztartások jövedelmeinek közvetlen korlátozását jelentette a közszféra béreinek és a családi pótléknak két évre szóló nominális befagyasztása, a 13. havi fizetés, illetve a 2009. második félévi kereset-kiegészítés kiiktatása, a lakástámogatások felfüggesztése. Emellett 20 évre csökkentették a családi pótlék folyósításának jogosultságát, visszavágtak a táppénzfizetés arányából, maximálták a gyés és a gyed időtartamát, kilátásba helyezték az utazási kedvezmények felülvizsgálatát, valamint a gáz- és távhő- árkompenzáció fokozatos felszámolását.

Nagyon jelentős, reformértékű döntéseket tartalmazott a program a nyugdíjrendszert illetően. A 13. havi nyugdíj helyett a GDP alakulásához igazodó nyugdíjprémium rendszer bevezetésére tett javaslatot. Kilátásba helyezte a nyugdíjemelés számításának átszabását, a 2009. évi nyugdíjkorrekciós program 2010-re halasztását, majd a továbbiak kiiktatását, 2012-től a nyugdíjkorhatár 65 évre emelését, a rokkant-nyugdíjazás és a korhatár előtti nyugdíjba menetel feltételeinek szigorítását.

Mindezeken túlmenően előirányozta a közmédia, az önkormányzatok támogatásának visszavételét és az agrártámogatások nemzeti kiegészítésének csökkentését.

A megszorítások egyfelől tartalmazták az IMF-fel kötött Kiegészítő Egyetértési Megállapodásban vállaltakat, másfelől túlléptek azokon, jóval radikálisabbak voltak, figyelembe vették több helyütt a Reformszövetség javaslatait is. Bár nagyobb részük mennyiségi jellegű volt és egyszeri hatású, a nyugdíjrendszerben és a szociális ellátások terén reformértékű szerkezeti változtatásokat is tartalmaztak. Olyanokat, amelyek szükségessége aligha volt vitatható, hiszen a rendszerek finanszírozásának fenntarthatóságát szolgálták.

A megszorításokon, elvételeken túl a kormányprogram a növekedés alapjainak megerősítésére is javaslatokat fogalmazott meg, hogy a válságból kikerülő magyar gazdaság növekedési üteme legalább 2 százalékponttal haladja meg az EU átlagát. Ennek érdekében irányozták elő a munkabérek csökkentését, a vállalkozások különadójának eltörlését, a személyi jövedelemadó kulcsának csökkentését, a sávhatár kitolását, a szuperbruttósítást, valamint a foglalkoztatási támogatások megőrzését és bővítését.

A program mindezen kívül további gazdaságserkentő intézkedéseket is kilátásba helyezett, amelyek a cégek piacszerzésének elősegítését, az adminisztrációs terhek csökkentését, a humán- és reálgazdasági infrastruktúra fejlesztését, az energia-felhasználás hatékonyságának növelését, és ágazati stratégiák (járműipar, logisztika, informatika, gyógyszeripar, biotechnológia, élelmiszergazdaság, építőipar, turizmus) kidolgozását ígérték.

A kormányprogram a befektetők számára meggyőzőnek bizonyult, ami tükröződött a forint árfolyamának erősödésében⁹, az állampapír-hozamok csökkenésében. Kellően szigorúnak tűnt, amely végre reális feltételezésű növekedési pályára épült. A pénzügyminisztériumban ekkor már 6,7 százalékos 2009. évi recesszió feltételezésével számoltak. De a pénzügyminiszter ehhez még hozzátette, hogy 7 százalékos visszaesésig van tartalék a költségvetésben, ám ha ennél nagyobb következne be, készen állnak további korrekciók megtételére is.

Ez a program valóban egy válságkezelő kormány válságkezelő programja volt, heterodox jellegű, amely egyszerre kívánta az egyensúlyt megteremteni, azaz csökkenteni az ország külső forrásigényét és biztosítani a jövőbeni magasabb növekedési potenciált. E két feladat egymással ellentmondásban állt, hiszen minden megszorítás, ami az egyensúlyt szolgálja, egyben rongálja a növekedés forrásait is, amiből még alacsonyabb költségvetési bevétel keletkezik, miközben az államháztartás kiadásai többnyire merevek, függetlenek a növekedési dinamika alakulásától. Az így előálló lefelé mutató, negatív spirálból nagyon nehéz kitörni csak úgy, ha pótlólagos kereslet teremődik. A programírók tisztában voltak ezzel, ezért irányozták elő az uniós források magyar gazdaságba való beintegrálásának felgyorsítását.

Az adott, bizalomhiányos körülmények közt helyes volt, hogy az új kabinet az említett ellentmondás dilemmájának feloldásaként elsődlegesen az egyensúlyteremtés mellett tette le a voksát. Rendkívül kockázatos lett volna egy egyensúlyteremtés nélküli gazdasági élénkítés – mint ahogy az a Fidesz sokat hangoztatott elképzeléseiből kiolvasható volt –, hiszen nem lett volna, aki azt megfinanszírozza. Ugyanakkor az új kormány nem táplált programjában illúziókat a gyors felemelkedésről; a növekedési feltételeket reálisan vette számba. A bejelentett gazdasági változások iránya – és ezúttal a mértéke is – helyes volt, olyan, amely kifelé mutat a válságból. Ugyan nem tudja megoldani a globális válságot előidéző külső pénzügyi és reálgazdasági problémákat, de a külső feltételekhez alkalmazkodva alakítja a belgazdasági körülményeket.

Az irány helyes voltának hangsúlyozása abból a szempontból fontos, hogy a meghozott intézkedésekre a továbbiakban is lehet építkezni. Jó elrugaszkodási pontot jelentettek mindenekelőtt az egyensúlyozó pálya megteremtésével és a növekedés bázisának megerősítésével a következő kabinet számára is, feltéve, ha az a fenntartható fejlődés, az euróövezetbe való mielőbbi csatlakozás mellett teszi le a voksát.

- Az elvonások alapvetően a fogyasztást érintették, és a felhalmozást kímélték, amire az utóbbi évek stabilizációi közül utoljára a Bokros-csomag szolgált példával, s ennek pozitívumai már igazolódtak. Hiszen az újraelosztást a háztartások rovására és a növekedési dinamika letéteményesének számító vállalkozások javára alakították át, ami a későbbiekben nagyobb fogyasztás-emelkedést tesz lehetővé.

- Helyes volt az irány az adórendszer átszabásánál is amennyiben a fogyasztási adók és az ingatlanadó került előtérbe, és visszaszorultak a közvetlen adók mind a munkavállalók, mind a vállalkozások esetében. Ezzel ugyanis stabilabb alapokra helyeződtek az államháztartás bevételei.

- A munkát terhelő adók mérséklése elsősorban a kis- és közepes vállalkozásokat kedvezményezte – azaz a hazai vállalkozói kört -, náluk számít ugyanis nagyobb súllyal az eho, és a tébé-járulékcsökkentés.

- Az szja-sávhatárok eltolása mérsékli a bérkövetelésekből adódó költségnyomást, mert nagyobb nettó bért hagy a korábbiaknál a munkavállalók zsebében, így is erősödhet a vállalkozások felhalmozó-képessége és egyben bővíülhet a fogyasztási kereslet is. Ugyanakkor a bérinflációs nyomás is enyhül.

- Régi adósságot törlesztett a program akkor, amikor az adókedvezmények kivezetésére vállalkozott, miáltal egyszerűbbé, transzparenssebbé válik az adórendszer.

- Hozzá mert nyúlni a program a szent tehénnek számító nyugdíjrendszerhez, és a szociális rendszerhez is. A nyugdíjmelés új indexálási szisztémája azt is jelentette, hogy a minimál-nyugdíjhoz kötött számtalan szociális juttatás is kordában lesz tartva, azaz nem bővíül nagyobb mértékben, mint azt a gazdaság egészének növekedése lehetővé teszi.

- Mindezekon túl gesztusértékű döntéseket is tartalmazott a program, miszerint 15 százalékkal csökkentik a miniszterek fizetését, visszavesznek az állami vezetők napidíjából, megtiltják a jubileumi jutalom felvételét, amíg a közszolga miniszteri megbízatását tölti.

Nem vitás, hogy elvileg lehetett volna ennél jobb, karakterisztikusabb válságkezelő programot is készíteni. Olyat, amelyben például nem a jövedelem-befagyasztás átmeneti

hatású eszközével élnek, hanem a költségvetési kiadások mérséklésével úgy, hogy azokat tételes felülvizsgálatnak vetik alá. Ám erre a szorítón sürgető idő nem adott lehetőséget. Nem mellesleg a Reformszövetség sem vállalkozott erre a feladatra, csak javasolta azt. A munkát terhelő adók nagyobb mérséklését is csak akkor lehetett volna meglépni, ha ehhez a kiadási oldalon is fedezetet teremtenek.¹⁰

3.3. Első eredmények

A Bajnai-kormány programjának értékét igazán az adta meg, hogy májusban már a törvény-szövegekké átformálódó javaslatokról vitakozhattak a politikai testületek. Június első napjaiban mind a kormány, mind a média azt nyugtázhatta, hogy az új – a magát mindenféle támadás ellenére makacsul szakértőinek tartó – kormányzat valóban páratlan intenzitású első ötven napot mondhatott magáénak. 21 törvényt és törvény-módosítást, 26 kormányrendeletet és 32 kormányhatározatot könyvelhettek el saját teljesítményükként – ráadásul a döntések túlnyomó többsége valóban a gazdasági válság kezelését jelentette.¹¹

A rendkívüli helyzetre tekintettel meghosszabbított tavaszi ülésrenddel működő parlament június 29-én fejezte be ezt a megfeszített tempót. Ezen a napon kilenc, meglehetősen nagyjelentőségű, némely részleteiben csomagszerű döntési tárgykörben tartottak zárószavazást. A zömében gazdasági jellegű ügyekben - köztük a 2010-re vonatkozó adószabályokban - a kormány minden esetben megkapta a jóváhagyást. Némi iróniával azt is mondhatnánk, hogy a Bajnai-kormány hetvenöt nap alatt lényegesen hatékonyabb munkát végzett annál, mint amit elődje felmutatott az október eleje óta folytatott válság-menedzselés félévnyi ideje során.

A válságmenedzselés sikeressége lemérhető volt az árfolyam-erősödésben, az országhozzáértés felár esésében, az állampapírok hozamának csökkenésében, a BUX index növekedésében. Ám mindezt is lehetett mondani (és mondták is), hogy ezek a jelenségek régióink egészét jellemezték miután a G20-ak tavaszi összejövételén az IMF válságmenedzselő funkcióját és forrásait megerősítették. Nem vitás, hogy az eredmények háttérében ott volt a feltörekvő országokkal szembeni bizalomerősödés is. De ha nem lettek volna belülről felmutatott, meggyőző gazdaságpolitikai lépések, akkor jóval kevesebbet tudtunk volna profitálni a kedvezőbbé váló nemzetközi hangulatból. A megszorítások tehát korántsem voltak értelmetlenek, mint ezt a korabeli ellenzék hajtogatta. Nélkülük már az IMF hitelkeret második részletét sem tudtuk volna lehívni.

Kizárólag a magyar gazdaságirányítók sikerének volt azonban betudható a júliusi eurókötvény-kibocsátás. A magyar kormány mintegy háromnegyedévi kényszerszünet után 1 milliárd eurós, ötéves lejáratú kötvény kibocsátásával jelent meg a külső piacokon. Ez sokakat meglepett, hiszen még csak az elején jártunk a gazdaság javítóprogramjának, miközben tudott volt, hogy az egy évvel korábbi állapotokhoz képest mennyivel finnyásabbak lettek a befektetők. A kötvénykibocsátás valószínű nem fejesugrás volt a semmibe, előtte a keresletet a pénzügyi kormányzatnak le kellett tapogatnia, illetve körútjain fel kellett keltenie az érdeklődést a magyar papírok iránt. Így történhetett meg, hogy a kínálatot majdnem háromszorosan túljegyezték (1 milliárd eurós kötvényre 2,9 md eurós ajánlat érkezett), ami a kabinet döntésének helyességét igazolta.

London szupersikerként értékelte az értékesítést, amiben benne voltak a Bajnai-kormány erőfeszítései is. Az ügylet jelentőségét különösen az az üzenetérték adta, mely szerint a magyar gazdaságra a befektetők már mint jó adósra tekintenek, amelynek a papírjait megveszik, és ez elősegíti a cégek és a bankok külföldi hitelpiacokra való kilépését is. A kötvény eladásával megdőlt az a hiedelem és félelem, hogy a magyar gazdaság képtelen a piacokról finanszírozni magát, és csak az IMF „lélegeztető-gépén” képes létezni. Egyidejűleg megerősítette a jegybankot is tekintetben, hogy megindíthatja az addig halogatott kamatvágási periódust, mert azt az infláció várható mérséklődésén túl a befektetői bizalom erősödése is lehetővé teszi. A piacok szondázatásaként is felfogható államkötvény-eladás az említett két csatornán keresztül közvetetten hozzájárult a reálválság mélységének mérsékléséhez.

4. Az uniós választások eredményei - előzmények és következmények

Már az év legelején is teljesen világos volt, hogy 2009-ben a politikai erőviszonyok átalakulásának mérésére a júniusi uniós választások adják a legmegfelelőbb lehetőséget. Időközben a kora tavaszi belpolitikai válság, valamint az új kormány rajtja a közvélemény figyelmét hosszabb időre elterelte erről a tényről, s meglehetősen későn, kb. május elején

került vissza az uniós megmérettetés újra a közbeszéd fősodrába. A közvélekedést szondázó intézetek már legalább két és fél éve nyomasztó Fidesz-fölényt mértek, ezért nem meglepő, hogy június 7-e kapcsán az volt az elsőszámú kérdés: fölényét az ellenzék vezető ereje milyen mértékben lesz képes választói támogatássá formálni? Ugyanezen talány fonákját pedig akképpen lehetett megfogalmazni, hogy vajon a szocialistáknak meglévő veszteségeikhez képest miféle további támogatásvesztést jelent az a tavaszi belpolitikai válság, amely egyúttal az MSZP belső krízisét is szembetűnően kifejezésre juttatta. E két fő talányhoz képest talán harmadrangú dilemmának tetszett az, hogy a kisebb politikai erők melyike lesz képes valóban megfogható, esetleg a következő országos választásokon is számottevő támogatás fel- és megmutatására.

Június hetedikén nemcsak a fönti kérdésekre kaphattunk egyenes és megkerülhetetlen jelentőségű válaszokat, hanem ezek a válaszok a hazai belpolitikai élet történelmi léptékű átrendeződésének a horizontját is felrajzolták. A részvétel 36 %-os szintje ugyan valamivel elmaradt az öt évvel korábbi hasonló választásétól, ám az eredmények belpolitikai jelentősége nem lett kisebb. 2004-ben éppen az uniós választásokon elszenvedett szocialista vereség vezetett két-három hónappal később a kormányfői és pártelnöki cserékhez. 2009-ben viszont az MSZP vezetői - még időben megsejtve a várható vereség mértékét - előrehozták a kikerülhetetlen személycseréket. (Igaz, ezzel egyúttal meg is fosztották magukat a későbbi, mélyebb jelentőségű korrekciók esélyeitől, s ez a hiány az év hátralévő részében meg is látszott a szocialista párt politikájának tévelygéseiben.)

A Fidesz – a maga 56,34%-os eredményével - meggyőző fölényű győztese lett az uniós szavazásnak, bár a hivatalosan be nem vallott, de nagyon is remélt kétharmados többségtől ez az eredmény elmaradt. A relatíve alacsony részvételnek feltehetően éppen a Fidesz lehetett az egyik kárvallottja, amennyiben az őket támogatók közül többszázezren azért maradhettek otthon, mert a párt győzelme ezúttal minden vitán felülinek látszott. Nem véletlen, hogy a Fidesz vezetői viszonylag kevés energiát pazaroltak a győzelem megünneplésére, inkább azt a következtetést vonták le, hogy a 2010-es választásokig még nagyobb erőbedobással kell küzdeniük azért, hogy meglévő bázisukat megtartsák, és a következő alkalommal aktív részvételre bírják. A média, az elemzők és az ellenfelek figyelmét azonban nem kerülte el az a tény, hogy a Fidesz még ezzel a várakozásokhoz képest szerényebb győzelemmel is reálisan megcélozhatja 2010-ben a kétharmados parlamenti többség megszerzését. Érthető módon, június után a 2009-es év belpolitikai diskurzusainak

vezető témakörévé emelkedett annak latolgatása, hogy a lehetséges kétharmad hosszabb távon miféle hatalmi/politikai átrendeződések kereteinek adhat lehetőséget.

Ez a félelmetessé növesztett alternatíva a másik oldalról tekintve csak akkor lehet realitás, ha a szóba jöhető ellenfelek egyike sem képes a váltópárti súly, a komoly korlátozásokat jelentő ellenzéki szerepkör betöltésére. S az ilyenfajta realitások találgatására az uniós szavazatok megoszlása bőséggel teremtett alapot. A Fidesz-választókon kívüli tábor ugyanis nagyjából olyan arányban oszlott meg az MSZP, illetve a Jobbik között, hogy egyiküknek sem látszik komoly remény az egyharmados támogatottság elérésére. Sőt, a júniusi választások területi adatainak részletekbe menő elemzése is éppen azt mutatták, mintha a két párt elsősorban egymás rovására tudna javítani.

Az MSZP egykori, 2006 tavaszán meglévő 2 millió 300 ezres támogatói köre már az őszi önkormányzati választásokra is csaknem egymillió csökkenést mutatott. A 2008. március 9-ei népszavazás további félmillió veszteségről tanúskodott. A júniusi választásokon elért 17,37 % már csak a hagyományos, elkötelezett, félmillió belső mag megmaradását jelentette. Az ő aktivitásuk, vonzókéességük, kampánybéli elkötelezettségük adhat reményt a szocialistáknak arra, hogy 2010-ben legalább a listás eredményük 20% fölötti legyen. E bázis korösszetétele, területi koncentrációja, társadalmi kapcsolatrendszere viszont nagyon kevésbé teszi lehetővé az egyéni választókeretekben való sikeres szereplést – s ez is a júniusi uniós választások egyik szembeűnő tanulsága volt. Három év egészét tekintve tehát a dinamika nagyon is erőteljes morzsolódást, megfordíthatatlannak látszó súlyvesztést mutat, s ennek még akkor is meghatározó jelentőséget kell tulajdonítanunk, ha közben azt is tudjuk, hogy az MSZP-nek igencsak erőssége a végszükségben megmutatkozó mozgósítási képesség.

Az uniós megmérettetés legnagyobb - s túlzás nélkül állítható - széleskörű nemzetközi visszhangot is kiváltó meglepetése a Jobbik szereplése volt. Magyarország politizáló közvéleménye semmilyen tekintetben nem volt felkészülve – és felkészítve – annak a ténynek a megértésére és belátására, hogy egy olyan párt, amely lényegében a média, a közbeszéd, a hagyományos közélet és a kutatói mérhetőség határain túl létezik –, az egy általános választáson a kormányzó szocialistákkal megegyező támogatottság megszerzésére is képes lehet. Sőt, az ország keleti részében, eddig főként a szocialisták által dominált megyék közül hétben, a Jobbik meg is előzte a kormányzó pártot. Ez a minden tekintetben meglepő siker egyúttal az elemzők kudarcát is jelentette, amennyiben rávilágított a Jobbikkal kapcsolatos addigi egysíkú, főként ideologikus alapú elemzések egyoldalúságaira. Ezt a pártot júniusig

főként néhány vezetőjének szélsőséges megnyilvánulásai, illetőleg a Magyar Gárdához fűződő – korábbi alapítói – viszonya miatt olyan politikai erőként tartották nyilván, amely a politikai partvonalon kívül létezve, radikális és populista követeléseivel egyetemben sem jelenthet komolyabb veszélyt a Harmadik Köztársaság alkotmányos rendjére annál, mint amit tucatnyi hasonló, szórványos figyelmet aratott elődje jelentett egykoron. 2009 júniusa után viszont már arra is reális lehetőség nyílt, hogy a Jobbik akár egy éven belül a magyar politika élet második legerősebb tényezőjévé, esetleg a jövőbeni ellenzék vezető erejévé nője ki magát.

Nem meglepő, ha az uniós választások után páratlan erejű kutatói/elemezői figyelem kezdte firtatni a Jobbik mögötti szavazói tábor szociológiai, kulturális és ideológiai összetevőinek titkait. E későn jött munkálkodásnak köszönhetően az év végén már sokkal pontosabb képet lehetett alkotni arról a politikai jelenségről, amely e legújabb kori politikai populizmus és radikalizmus rohamos népszerűsége mögött meghúzódik. A vizsgálatok különös erővel mutattak rá annak a generációs tényezőnek a fontosságára, melynek okán ez a párt mindenekelőtt a 30 év alatti állampolgárok között vált a legnépszerűbbé. A sokoldalúbb elemzések arra is rávilágítottak, hogy a Jobbik növekvő elfogadottságában egyre kitüntetettebb szerepe van a rendszerváltás egészével kapcsolatos csalódottságoknak, a mindinkább terjedő elitellenességnek, az elemi közrend sokfelé tapasztalható hiányának, valamint annak a különleges szubkultúrának, amely magát rendkívüli hatékonysággal szervezi meg a hagyományos média világának látókörén túl. Mindezen tényezőket figyelembe véve nem állítható, hogy júniusi váratlan választási sikerük egyszeri s véletlen körülmények különleges találkozásának volt köszönhető.

Az uniós szavazásokon a kisebb pártokra szomorú idők jártak, akár újonnan alapítottak voltak, akár régiek. Az SZDSZ a kudarcát két évtizedes létezésének befejező momentumaként is értékelhette. Az MDF az elmúlt években többször is a statisztikai hibahatáron belüli szerencsés nyertesnek tekinthette magát, s így lett ez 2009 júniusában is, azzal a különleges körülménnyel megtűzdelve, hogy sikerét ezúttal Bokros Lajos listavezető szerepének köszönhette. Kétségtelen, hogy az MDF folyamatos profilkeresése vitt valami apróbb mozgást az újonnan kialakulni látszó pártszerkezet egészébe, de az is tagadhatatlan, hogy ez a helykeresés számos olyan egyedi, véletlenszerű tényezőt nyugszik, aminek következtében mindez fölöttébb törékenynek tetsző kísérlet.

Összességében a júniusi uniós választások eredménye nyomán nagyon is plasztikusan rajzolódott ki a hazai politikai élet azon új szerkezete, melynek apróbb előjeleit már 2006 óta folyamatosan láthattuk. Magyarországon 1998 óta csaknem egy évtizeden keresztül a baloldali és a jobboldali politikai tömbök nagyjából egyforma méretű táborainak szakadatlan küzdelme adta a politikai élet alapszerkezetét. Az „egyenlő erők küzdelmének”-szerkezetében a kisebb formációk folyamatosan elsovadtak, s előbb-utóbb beleolvadtak a két tömb valamelyikébe. Mindkét oldal folyamatosan legalább negyvenszázaléknyi támogatottságot tudhatott magáénak, s az egyes választások alkalmával néha a véletlen döntötte csak el, hogy éppen melyiküknek lett több szavazója. Ez a szerkezet kezdett megbomlani 2006 őszén, ezután a Fidesz létszámra húzódtott be középre, s 2007-től kezdve onnantól lassan ki is szorította a balliberális koalíciót, fokozatosan a perifériára tolván ki őket. Mindehhez természetesen hatékonyan járult hozzá szakadatlan belső küzdelmeivel a koalíció két pártja is. A Fidesz által szabadon hagyott radikális mezőbe eleinte nehezen észrevehetően nyomult be a Jobbik, 2008-ban azonban már mindennek napi gyakorisággal érzékelhető jelei is lettek, Mégis az igazi áttörést ezügyben a 2009-es júniusi választások hozták meg. Az új szerkezet háromszög-alakzatában a Fidesz tölti be a domináns/centrális pozíciót, s hozzá képest a két oldalon mind a Jobbik, mind az MSZP olyan politikai erőként van jelen, amely önmagukban nem képes váltópárti alternatívát képviselni, egymással viszont semmiképpen sem tudnak együttműködni. Ezzel meg is könnyítik a Fidesz helyzetét, mert a két peremvidéki párttal szemben viszonylag könnyedén egyensúlyozhat, s tarthatja meg a centrumpozíciót.¹²

5. A 2010. évi költségvetési előterjesztés

A kormány a törvényben előírtnál (szeptember 30.) korábban, szeptember 11-én benyújtotta a parlamentnek a következő évre szóló költségvetési előterjesztést – ilyesmire eddig még nem volt példa. A beadás időpontjának előrehozatalát lehetővé tette, hogy a legfontosabb adószabályokat már júniusban elfogadta a parlament, szükségességét pedig a befektetők bizalmának megerősítése indokolta. Az előterjesztés követte a kormányprogram elveit, egyrészt az egyensúlyőrzést, másrészt a növekedés alapjainak megerősítését. A két elv együttes érvényesítésétől várható volt, hogy külföldi befektetői szemmel javulnak az ország pozíciói, ami további növekedési erőt kölcsönöz, illetve ezen keresztül visszahat a gazdaság

stabilizációjára is. (Vagyis a korábbi ördögi körök után kedvező irányú körmozgás veszi kezdetét.)

A költségvetési előterjesztés a korábbiaknál is kevésbé volt értékelhető. A 2010. évi tervszámokat ugyanis a pénzügyminisztérium nem a 2009-re várható adatokhoz viszonyítva mutatta be, hanem az eredeti előirányzatokhoz képest. Az eredeti előirányzatokat azonban 2009. végén fogadták el az IMF tanácsa alapján, annak a feltételezésével, hogy 2009-ben a bruttó hazai termék 0,9 százalékkal csökken. A visszaesés mértékét a költségvetés elfogadását követően még két ízben korrigálták – lefelé – utoljára a Bajnai-csomag meghirdetésekor, amikortól a kabinet már 6,7 százalékos recessziót prognosztizált 2009-re. Az eredeti, elfogadott költségvetés 27.690 milliárd forintos GDP felett rendelkezett, a 2009. szeptemberében benyújtottban 25.790 milliárd forintra taksálták az ez évi nominális GDP-t. Vagyis 1900 milliárd forinttal kisebbnek, mint aminek az újraelosztásáról a költségvetési törvény rendelkezett. Év közben számos korrekciót hoztak a fiskális politikában, s így összességében a 2008. decemberében elfogadott előirányzatokat nem lehetett viszonyítási alapnak tekinteni, azok felett ugyanis már rég eljárt az idő. Erre Oszkó Péter, pénzügyminiszter is felhívta a figyelmet a költségvetés benyújtásakor, mert így rendkívül torz képet kapunk, hiszen 2010-re minden előirányzat kisebb a 2009. évinél. Ez a körülmény azonban a költségvetési vitában felszólaló ellenzéki képviselőket nem feszélyeztette.

A 2010. évi költségvetést rendkívül konzervatív szemléletben tervezték, ami jelentős tervezési tartalékot épített be az előterjesztésbe. Alátervezték – és ezt az elemzői kör nagyobb része is így látta – mind a reálnövekedési pályát, mind az inflációt (a GDP deflátort), miáltal kisebb nominális jövedelem elosztása felett rendelkezett az államháztartás, mint ami reálisan várható. Miközben a kiadások ezáltal korlátozottak lettek, a bevételeknél nagyobb befizetések kecsegtetettek, azaz a konzervatív tervezés potenciális deficitjavító tényező volt.

- A kormány az államháztartás folyamatainak tervezésénél 2010-re 0,9 százalékos további GDP csökkenéssel számolt, pontosan annyival, mint amennyivel májusban, holott azóta valamennyi nemzetközi előrejelző intézmény felfelé javította a következő évre megfogalmazott várakozását. Vagyis májushoz képest a külső feltételek – amelyek a magyar gazdaság számára relevánsak – a költségvetés készítésekor kedvezőbb rajzolatot mutattak. A belső feltételek tekintetében viszont – az IMF engedménynek köszönhetően – 1 százalékponttal kisebb megszorítást kellett fogantatosítani, mint amivel ez év májusában

kalkuláltak. A javuló külső és a relatíve kedvezőbb belső feltételek hatását azonban a kabinet nem vezette végig a GDP alakulását illetően.

- A nominális GDP másik összetevőjét, a deflátort 2,9 százalékbán határozta meg a törvénytervezet, szemben a 2009. évi 3,8 százalékkal. Ez azért bizonyult alacsonynak, mert a 2010-re várható fogyasztói és termelői infláció a meginduló külső konjunktúra árhúzósa nyomán magasabb szinten várható az előző évinél.

Az IMF és Brüsszel, mint aktuálisan legfontosabb hitelező partnereink a költségvetési törvény első olvasatakor elfogadták a pesszimista variánsú alappályát – annak ellenére, hogy ezt megelőzően mindkét két intézmény rendre felfelé korrigálta 2010-re vonatkozó növekedési prognózisát. Igaz, az IMF tett egy olyan javaslatot, hogy amennyiben a tényleges növekedési pálya jobb lesz, és ebből adódóan a bevételek is kedvezőbben alakulnak, a tervezettnél nagyobb befizetéseket a költségvetés ne költse el, hanem tartalékolja. Ennek a kérésnek azonban a kormány nem tett eleget, önként nem kívánta korlátozni saját mozgásterét (illetve megnehezíteni utódjának helyzetét).

A 2010. évi költségvetés csak a 2008. évi ténytűszámok összevetésével volt reálisan értékelhető, ennek alapján a következő kép rajzolódott ki.

- Az államháztartás súlya a 2008. évinél nominálisan kisebb bruttó hazai termékben belül mérséklődik, ami mindenképpen kedvező és kívánatos tendencia. Nagyobb mértékben a bevételek, a centralizáció tekintetében történik javulás, de az újraelosztás is valamelyest mérséklődik.

- A törvénytervezet szerint az államháztartás elsődleges egyenlege továbbra is aktív, de az aktívum kisebb a 2008. évinél. Ez arra utal, hogy a megszorítások enyhébbek a két évvel korábbinál.

- A kamategyenleg viszont nagyobb, ami kedvezőtlen és az államadósság további emelkedésére utal.

- Az államháztartás összes kiadásainál a tőkejellegű kiadások és támogatások jóval nagyobb mértékben zuhannak 2008-hoz képest. Megszorítani ugyanis itt lehetett, a folyó kiadásoknál kevésbé. Viszont a felhalmozási célú támogatásokon belüli arányok kedvező irányba változnak amennyiben a háztartásokat finanszírozók esnek, a vállalkozók támogatása viszont nagyobb mint a 2008. évi kifizetés. Emögött egyrészt a lakástámogatások korlátozásának hatása, illetve az uniós forrásokhoz nyújtott támogatások bővülése húzódik meg. Ugyanakkor a háztartások folyó támogatása 2008-hoz képest kismértékben emelkedik

(0,7 százalékkal), a cégeké viszont 12 százalékkal zuhan. A jelzett arányváltozások a fenntartható fejlődés szempontjából kedvezőek.

- Az államháztartás kiadásai – a funkcionális felosztás szerint - a GDP arányában 2008-hoz képest zömében csökkennek. GDP-arányos növekedés igen kevés tételnél mutatkozik, így a következőknél: rendelői, orvosi, fogorvosi ellátás, nyugellátások, munkanélküli ellátások, családi pótlékok és gyermekeknek járó juttatások, egyéb szociális támogatások, egyéb közlekedés és szállítás, több célú fejlesztési témák tevékenységei és szolgáltatásai, államadósság-kezelés. Mindezekben többnyire a válság kényszerei és következményei jelennek meg, így a kamatkidadások megugrása, a foglalkoztatási helyzet romlásának szociális következményei, valamint az uniós pénzek többlet-forrásigénye.

- Kedvező - a továbbra is bizonytalan külső és belső feltételek mellett -, hogy a törvénytervezetben 2010-re általános és céltartalék címén 209,8 milliárd forintot rögzítettek (a várt GDP 0,8 százaléka), ami többszöröse a 2008. évi 24,1 milliárd forintnak és meghaladja a 2009-re előirányzott 152 milliárd forintot is.

5.1. Vélekedések a 2010-es költségvetésről

A Költségvetési Tanács, amely először véleményezte a benyújtott költségvetést, augusztusban összességében jó véleményt publikált. Prognózisuk szerint 2010-ben a GDP csak 0,5 százalékkal esik, és így az államháztartás hiánya csak minimálisan, 10 milliárd forinttal fog túlteljesülni. A kockázatokat a külgazdasági körülményekből vezették le. December 21-i közleményükben (a végszavazás után 21 nappal) azonban kifogásolták, hogy a parlamenti szavazáson az általuk javasolt módosításokra nem került sor. Ez az észrevétel azonban már része volt annak a jobboldalról kiinduló kampánynak, amely a 2010. évi költségvetés ellen irányult abból a célból, hogy a tervezettnél nagyobb hiány teljesülését a Bajnai-kormány felelősségévé tegyék. A Költségvetési Tanács véleménye súlyos volt, de észrevételei tartalmilag nem érintették a költségvetés egészét, lényegi kérdéseit. De kimerítették a kákán is csomót keres magyar szólásmondásban megfogalmazott gyakorlatot, és kifejezetten méltatlanok voltak az addig nagy tiszteletnek örvendő, újdonsült testülethez.

A korábbi években igen éles kritikákat közreadó számvevők ezúttal nem sok kivetni valót találtak a törvénytervezetben. A kockázatokat ők is a nemzetközi gazdasági viszonyokban látták, és a bevételekben, amelyek közül kétségesnek tartották a társasági adóbevétel teljesülését (ellentétben a Költségvetési Tanács véleményével) a vázolt

kormányzati pálya alapján. A közvetlen kiadási előirányzatok 87 százalékát megalapozottnak vélték (ellentétben a Költségvetési Tanács véleményével).

A számvevők legkritikusabb, többször idézett megállapítása a benyújtott költségvetési tervezet alapján az volt, hogy „a törvény figyelmen kívül hagyja a társadalmi-gazdasági hatásokat”. Szerintünk meg éppen hogy figyelembe vette, mert a bemutatott költségvetés arra irányult, hogy a viszonylag konszolidált, a külföldi finanszírozók részéről elfogadott deficitcél tartására törekedve megóvja a gazdaságot és a társadalmat az államcsőd bekövetkeztétől. A kitűzött egyensúlyi célon belül próbált lehetőséget keresni és teremteni a növekedés alapjainak megerősítésére (adó- és járulékcsoökkentés) és a szociális szempontok érvényesítésére. Ennyiben a válság mélységének csökkentésére és elhúzódásának feltartóztatására törekedett.

A költségvetési vitában hivatkozási alappá lett az MNB véleménye is. A jegybank november végén megjelent Inflációs jelentésében 0,5 százalékponttal magasabb hiányt prognosztizált a kormány előterjesztésénél, amit a következőkkel indokolt:

- az önkormányzatok hiánya nagyobb lesz a tervezettnél,
- a MÁV támogatáscsoökkentése kisebb lesz az előirányozottnál,
- kisebb személyi jövedelemadó-bevételt prognosztizáltak,
- a költségvetési szervek kiadásai meg fogják haladni a tervezettet.

E négy tételből összesen kb. 130 milliárd forintos deficitemelkedés következett a jegybank számításaiban annak ellenére, hogy már 0,6 százalékos GDP-visszaeséssel kalkuláltak. Ám hangsúlyozták: „Alap-előrejelzésünk szerint 2010-ben csak a szokásosnál magasabb tartalékok részleges eltörlése biztosíthatja a hiánycél elérését.”¹³

Vagyis korántsem állította az MNB, hogy nem teljesíthető a hiánycél, ám ehhez a kiadási jogcímmel nem rendelkező tartalék nagyobb részét zárolni kell.

Ugyanebben a jelentésében a MNB számba vette azt a kvázi-fiskális adósságot, ami az állami vállalatoknál halmozódott fel, illetve jelentett állami kötelezettségvállalást. Ennek összegét a GDP 2,7 százalékára tette (kb. 700 milliárdra), amit a közeljövőben konszolidálni kell, elszámolva azt a költségvetési egyenlegben. „Amennyiben a konszolidációra – írták - részben vagy egészben a következő két évben kerülne sor, akkor ez a lépés átmenetileg megemelné a következő évek hiányát”¹⁴

Rendkívül sajnálatos, hogy a 2010. évi költségvetés utóvédharcaiba a köztársasági elnök is beszállt. A Heti Válasznak adott interjújában a következőket nyilatkozta: „A Költségvetési Tanács ... komoly aggályokat fogalmazott meg... az elfogadott büdzsében szép

számmal maradtak nyílt - és tudatos - törvénysértések.”¹⁵ A köztársasági elnök úr valószínű rosszul olvasta a Költségvetési Tanács véleményét, mert az korántsem fogalmazott meg komoly aggodalmakat. Sőt, a költségvetést teljesíthetőnek tartotta. A felülről nyitott tételeket valóban bírálta – Sólyom László ezeket említette meg tételesen -, de a Költségvetési Tanács javaslatára számukat a Pénzügyminisztérium az ésszerűség határáig lecsökkentette. Ha viszont törvénysértéseket talált Sólyom László a 2010. évi költségvetésben, akkor azt nem lett volna szabad aláírnia. Aláírásával a törvénysértést elfogadta és ezzel maga is normasértővé vált.

A Fidesz a 2010. évi költségvetést szakmai szempontból teljes bukásnak tartotta, mert abban – Varga Mihály közlése szerint – 900 milliárd forintos lyuk tátong. (Később ez az összeg 1000-re, majd 1200 milliárd forintra nőtt.) Ez pedig zömmel abból adódik, hogy a költségvetés nem számol a jegybank 300 milliárdos sterilizációs veszteségével, a BKV 85, a MÁV 220 milliárdos adósságával, a kórházak 70-90 milliárdos tartozásával, az E.ON-nál vállalt 66 milliárd forintos átrendezés miatt keletkezett kockázattal, valamint az Út a munkába program 60-80 milliárdos hiányzó forrásával. (Ez összesen 821 milliárd forint!)

A jegybank veszteségének említéséről a későbbiekben letek, mert a jegybank tételesen cáfolt. A vállalati adósságok pedig csak akkor terhelik a költségvetést, amikor azt a kormány a cégeknek elengedi, ami nem szükségszerű, főleg nem egyszerre, és követelmények nélkül, automatikusan nem célszerű. Minthogy a költségvetés készítésének és elfogadásának időszakában ezek a tételek nem jelentenek esedékes kifizetést, ezért nem is tartalmazhatta azokat a büdzsé.

Mivel a Fidesz szakpolitikusai többször is azt nyilatkozták, hogy a 2010-es deficit a GDP 7-7,5 százalékát fogja kitenni – és egyébként sem értettek egyet soha a megszorítások politikájával, sőt, mindennek a visszacsinálását ígérték –, november közepén az IMF kinyilvánította: semmiképpen sem tudná tolerálni ezt a deficitmértéket. Erre Varga Mihály és Matolcsy György is visszavonulót fűjt. Varga Mihály érveléséből az MNB veszteségét kihagyta, viszont az áfa-nál és a jövedelemadóknál keletkező várható bevételkiesésre, valamint a vártnál nagyobb állami garancia-érvényesítésre hivatkozott. Ebből nála már csak 5-6 százalékos 2010. évi hiány kerekedett ki. Ugyanakkor ugyanebben az interjúban (Figyelő, 2009. nov. 12-18.) azt is nyilatkozta, hogy nem tudja, mi vár rájuk pontosan, ami ellentmondott a tételesen felsorolt, hiányt növelő tételeknek. Emellett kinyilvánította, hogy a Fidesz nem támogat olyan gazdaságpolitikát, amely a hiány növelését tűzi ki célul. Ez a

kijelentés viszont kizárólag csak maguknak, befele szólhatott, és egyben implicite azt is kifejezésre jutatta, hogy a Fidesz támogatja a Bajnai-kormány gazdaságpolitikáját, amely tudvalevően a deficit konszolidációját vállalta fel. Varga – feltételezhetően, hogy ellensúlyozza a nemzetközi szervezetek megorrolását – olyan szöveget engedett meg, amire korábban nem volt példa. Szerinte „elementáris társadalmi igény érezhető a reformok iránt” – ezért bele kell vágni a változtatásokba. S miután az államháztartásban sikerül eloltani a tüzet „rendszerigényű átalakításokba kezdünk” – ígérte.

Matolcsy György ettől kezdve azt fejtegette, hogy Fidesz nem akar nagyobb deficitet, mert a Fidesz mielőbbi eurót szeretne. Ugyanakkor arra utalt, hogy a magyar gazdaság csak 2013-ban tud megindulni a növekedési pályán, addig stagnálni fog.

A Fidesz a 900 milliárd forintos várható deficitnövekedés ellenére és mellett több mint 1370 módosító indítványt nyújtott be a 2010. évi költségvetés tervezetéhez, amelynek összes költségvetési hatása: 450 milliárd forint lett volna.

- Elkészítettek egy 175,8 milliárd forintos önkormányzati csomagot, amelyben az oktatási, szociális, egészségügyi normatívákat és a helyi közlekedés támogatását rendezték.

- Összeállítottak egy 230 milliárd forintos, foglalkoztatást bővítő projektet, ezen belül 200 milliárdot szántak a gazdaságélénkítésre, 10 milliárdot az energiahatékonyság növelésére, 5 milliárdot a turizmus fejlesztésére, 15 milliárdot pedig a kkv-k munkahely-megtartására.

A projekt forrását – Varga Mihály szerint – egyrészt a költségvetési tartalékok adnák, 200 milliárd forint, másrészt elvonnák hozzá a 40 milliárd forintos informatikai fejlesztésre szolgáló forrásokat, és 12 milliárd forintot vennék el a központi irodabeszerzésektől. Minthogy ez összesen még csak 252 milliárd forint lett volna, további forrást kellett keresniük. Ezt abban találták meg, hogy ha a Fidesz alakíthat kormányt, az olyan hitelességnövekedéssel jár majd, amiből 300 milliárd forintos kamatszolgálat-megtakarítás adódik, mert csökkenthető lesz a kamatokban a kockázati felár.

Vagyis a nagy ívű programhoz nem volt forrás. A tartalék ugyanis nem olyan forrás, ami már a tervezetben elkölthető, mert akkor nem tartalék. Tartalék nélkül viszont rendkívül kockázatos nekimenni egy olyan évnek, amelyben rengeteg a külső, és a választások miatt a belső bizonytalanság. A kamatfelár csökkenése azonban – elfogadva, hogy a parlamenti többséggel bíró (netán kétharmaddal is) új kormány iránt megnő a befektetői bizalom - az államadósság lassú átárazódása miatt 2010-ben még nem jelenthet érdemi megtakarítást. A Költségvetési Tanács később kiszámolta, hogy a 300 milliárd forintos kamatszolgálat-

csökkenéshez 1,2 százalékos kamatszintre lenne szükség, aminek elérése 2010-ben teljesen irreális a magyar gazdaságban.

November 28-án, szombaton, a költségvetésről való végszavazás előtt két nappal, 29 közzéadás egész oldalas hirdetés formájában jelentetett meg egy nyílt levelet a magyar országgyűlésnek címezve. Ebben arra szólították fel a képviselőket, hogy ne szavazzák meg a 2010. évi költségvetést, mert

- az „ugyanúgy rossz irányba viszi a magyar gazdaságot, mint a Gyurcsány-kormány által készített trükkös költségvetések...”

- „nem tartalmazza az évek óta szükséges reformokat, és nem segít a magyar vállalkozások versenyképességének javításán...”

- „alul van tervezve a költségvetési hiány,így ... az országnak nem lesz esélye kilábalni a válságból. A hiány növekedését okozó bevételekiesések többek közt abból adódnak, hogy a kormány felültervezte mind a társasági adóból, mind az általános forgalmi adóból származó bevételeket, és fiktív előirányzatból akarja finanszírozni a gyógyító-megelőző tevékenységet. Ezzel párhuzamosan a kiadásokat pedig lényegesen alulkalkulálták.”

A nyílt levél aláírói közt a jobboldalhoz tartozó ismert és kevésbé ismert közzéadásokat lehetett találni. Három nap múlva Szapáry György egy tv-műsorban kikotyogta, hogy a Fidesz szakmai csoportjától hívták fel a levél aláírására. Innen kezdve nem volt kérdéses, hogy a levél a választási kampány része. Azt a célt szolgálja, hogy egyfelől tovább sulykolja a közvéleményben: a Bajnai-kormány ártalmas, rossz irányba viszi a gazdaságot, másfelől a Fidesz kormányra kerülését követően megugró államháztartási hiányért a költségvetést most megszavazókat tegye felelőssé.

A levél arra nem volt alkalmas, hogy elvegye a képviselők többségének igen szavazatát, de az aláírók közt szereplő egykori jegybank-elnökök, pénzügyminiszter, KSH-elnök és egykori államtitkárok elég tekintélyes kört alkottak ahhoz, hogy felhívják a külföldi befektetők figyelmét a magyar költségvetési politika hitelességi problémáinak újbóli felmerülésére. Hasonló magatartást követtek, mint 2005-ben Szapáry György, aki annak idején felhívta Brüsszel figyelmét arra, hogy az államháztartás keretében – és ezért deficitnövelő módon – kellene elszámolni olyan tételeket (a sztrádaprogramhoz tartozókat), amelyeket korábban az Európai Bizottság költségvetésen kívülieknek ismert el.¹⁶

Miután e levél alaposan felkavarta a közbeszédet, Orbán Viktor felkérte annak értelmi szerzőjét, Járai Zsigmondot, hogy részletesen dokumentálják a szakértők a kifogásaikat. Erről december 21-én tartottak sajtótájékoztatót, ahol megjelent – noha az aláírók közt nem szerepelt – Matolcsy György is. Matolcsy György, a Fidesz egyik gazdasági műhelyének vezetője kifejtette, hogy

- a legnagyobb baj, hogy a költségvetésben nem látszanak azok a reformok, átalakítások, amelyek a gazdaság növekedését beindíthatnák,

- Magyarország egy lefelé menő spirálban van, és nincs jele annak, hogy ezt figyelembe vették volna a költségvetésben, mert a költségvetés 0,6 százalékos visszaeséssel számol csak.¹⁷

Mindenesetre meglepő volt, mint ahogy már a levél alapján is, hogy a Fidesz hirtelen síkra szállt a reformokért, noha megelőzően minden erővel, még népszavazás szervezésével is, fellépett ellenük. Amúgy pedig nem volt helytálló a megállapítás, a költségvetési tervezet igenis számolt mind a nyugdíjrendszerben, mind a szociális rendszerben megvalósított reformokkal, és az adórendszer átalakításával – ha úgy tetszik reformjával – helyes irányba indult el, javítandó az ország versenyképességét. Azt lehetett állítani, hogy mindez kevés, ám az adott külső finanszírozási és belső politikai feltételek mellett valószínűsíthetően ennél többet nem lehetett tenni.

A 2010. évi költségvetés „trükkjeiről” számot adó kiadvány adós maradt annak bemutatásával, hogy miért mennek Magyarországon rossz irányba a gazdasági folyamatok. E nagyon súlyos vád bizonyítás nélkül maradt ott a levegőben. A kifogásolt tételek összeadásával 1640 milliárd forintos hiánytúllépés következik, ami az elfogadott 1060 milliárdos deficittel együtt több mint 10 százalékot tenne ki a GDP-hez viszonyítva, vagyis kb. 3 százalékponttal többet, mint amit a 29 szakértő korábban kommunikált.

A megahitel következő részletének lehívása előtt Brüsszel és az IMF is tanulmányozta a költségvetési előterjesztést. Az Európai Bizottság a nemzetközi hitelkeret felülvizsgálatát követően a következőket nyilatkozta: „a gazdasági tevékenység visszaesése 2010-ben valamivel kisebbnek látszik, mint a korábban előrejelzett 0,9 százalék (-0,6 %)”. Továbbá: „Az elfogadott költségvetés összhangban van a 3,8 százalékos hiánycéllal. A költségvetés 206 milliárd forintos (a GDP 0,8 százaléka) tartalékot tartalmaz... Vannak kockázatok mind a

bevételi, mind a kiadási oldalon, ennek összege a tartalékok összegét a GDP 0,4 százalékával csökkentheti. Mindez azt jelenti, hogy a 2010-es hiánycél elérhető.”

Az IMF szakértői az Igazgatóság részére készített anyagban a következőket jelezték: „2010-ben a GDP növekedési ütemét egy negyed százalékkal felfelé korrigáltuk, tükrözve az erőteljesebb exportnövekedést és a belföldi kamatok csökkenését. Az előrejelzés felfelé, illetve lefelé mutató kockázatai szimmetrikusak... A parlament által elfogadott költségvetés lényeges mértékű tartalékot tartalmaz, a 2010. évi célok elérése a kiadások szigorú kézben tartását igényli.”

Az Eu őszi jelentésében Magyarországot az unió legfegyelmeltebb gazdálkodói közé sorolta. Hasonló értékelést kaptunk az OECD-től is. A Bank of America Merrill Lynch szerint Magyarország államháztartása 2010-ben a legerősebbek közt lesz. A JP Morgan felminősítette a magyar adóspiaci befektetéseket a gyorsan javuló költségvetési helyzetre tekintettel.

6. Őszi körök a belpolitika sűrűjében

A nyáron megszokott belpolitikai eseménytelenséget ezúttal egy olyan botrány körvonalainak kibontakozása törte szét, amelyről könnyen belátható volt, hogy hosszabb távon is komoly következményekkel járhat. Még a nyaralási szezon közepén, júliusban szenzációvá vált a BKV egyik magas rangú vezetőjének meglepő nagyságrendű – vélhetően jogtalan –, rendkívüli jövedelemszerzése. A százmilliós botrány hírének egy-két héten belül követte néhány hasonlóan vitatható jogalapú juttatás napvilágra kerülése, s a rutinosabb olvasók ekkor már sejthették, hogy páratlan méretű korrupciós ügyek és botrány-sorozat kezdetének lehetünk a tanúi. Már csak azért is, mert az időközben kitört felelősségi konfliktus egyik főszereplője az a szocialista főpolgármester-helyettes volt, akinek pártja vezetőségével e nyáron más ütközetei is alakulóban voltak alapvetőnek tekinthető hatalmi kérdésekben. (Hagyó Miklóst a megfigyelők többsége az elvetélt nyári hatalom-átvételi kísérlet kulcsfigurájának tartotta, ekkor generációs alapon szerették volna a választásokra készülő párt vezető testületeit – elsősorban a régi gárda rovására - átalakítani.) A BKV vezérigazgatója és a fővárosi szocialista erős ember küzdelméből szeptember végére az utóbbi került ki vesztesen. Ám ekkorra már az ügyek eredeti gyökérzete, az állami tulajdonú nagyvállalatnál eluralkodott vezetői jövedelmezési anomáliák problémája hihetetlenül rossz visszhangokat kiváltó belpolitikai skandalummá nőtte ki magát.¹⁸

A kormány vezetői is hamar megérezték annak a képtelen helyzetnek a politikai kockázatát, hogy miközben a gazdasági válságban újabb és újabb áldozatokat kérnek a lakosságtól, eközben állami/gazdasági vezetők jelentős hányada havonta tehet szert többmilliós extrajövedelmekre - különösebben kiugró teljesítmények nélkül is. Az őszi politikai szezon kezdetekor a kormány rendeletben kötelezte az állami többségi tulajdonú cégek vezetőit arra, hogy nagyon rövid időn belül hozzák nyilvánosságra javadalmazásuk részleteit. Néhány hetes szabotálási kísérlet után a gazdasági vezetői elit meghátrált, s a napimeg a hetilapok kedvükre csemegézhettek a horribilis fizetési listák részleteiben. Lett is országos felzúdulás, mert némely állami/gazdasági vezetői kondíció a versenyszféra legirigyeltebb fizetési lehetőségeit is felülmúlta. Október közepén a kormány újabb lépéssel elkezdte korlátozni az ilyen jellegű jövedelmeket, s a korábbi laza szabályok helyett egyértelmű felső korlátokat állapítottak meg. Novemberben még tovább mentek, mert januári határidővel a felügyelő bizottságok, igazgatótanácsok korábbi lehetséges létszámát is sokkal kisebb méretűvé nyesegették vissza. E nagyvonalakban ismertetet lépés-sorozat alapján kijelenthetjük, hogy a Bajnai-kabinet viszonylag hamar észrevette a botránysorozat nyomán megformálódott politikai kockázatok lényegét, és azokra a maga eszközeivel meglehetősen gyorsan reagált. Az viszont már nehezen magyarázható, hogy a nyolcévnyi szociálliberális korszak során eme kormányzati intézkedésekre miért is kellett több mint hét évig várni. Hiszen 2002-ben már a Medgyessy-kabinet induló ígéretei között nagyon is hangsúlyos elemként szerepelt az ú.n. üvegzséb-törvény, amelyben egyébként az említettekhez hasonló intézkedésekre is sort akartak – volna – keríteni. A Gyurcsány-féle évek alatt talán éppen ez a leginkább kedvezményezett vezetői réteg juthatott olyan erejű informális politikai befolyáshoz, hogy az ilyen jellegű korlátozó döntések meghozatala komolyabban fel sem vetődött.

A Bajnai-kabinetnek e röviden vázolt konfliktuszónához képest ezen az őszen még számos olyan ügyben, bonyodalmas helyzetben kellett helytállnia, amelynek természete meglehetősen távol esett eredeti – gazdasági válságkezelő - karakterétől. Ezek közül röviden négy olyan példát említünk meg, melynek a közös tanulsága nemcsak a kormány, de az egész magyar belpolitikai helyzet alakulásáról is sokat elmond.

Az őszi egyik nagy - nemzetközi méretekben is jelentős – slágertémája lett a H1N1 – elnevezésű influenzavírus elleni védekezés megszervezésének kérdése lett. Hazánkban

viszonylag hamar megoldható lett volna az általános védőoltások beadása, ha ez a kérdés nem politizálódik át, s nem válik pártspecifikus állásfoglalássá az, hogy ki oltatja be magát és ki nem. Volt néhány hét, amikor egy külső szemlélő azt hihette, a magyarok teljesen megőrültek, mert a párthovatartozásuk szerint oltatják be magukat, vagy tartózkodnak attól...Idővel persze kiderült, hogy az oltóanyagot kizárólagos joggal előállító titokzatos céggel kapcsolatos fenntartások keltették a konfliktust, minthogy a cég aránytalanul erős titkosszolgálati védelemmel rendelkezett, netán maga is része e különös világnak.¹⁹

A másik jellemző eset a média világában keletkezett konfliktushalomból volt kihámozható. A költségvetési javaslatok során kiderült, hogy a kormány egészen addig nem fogja támogatni a Magyar Televízió szokásos, sokmilliárdos, rendkívüli támogatási igényét, amíg e csatorna vezérkara nem hajlandó a támogatások és a vezetői juttatások körüli homályok eloszlatásában tevékenyen részt venni. A tévés vezetők e szükséges lépés helyett olyan jellegű műsorpolitikai döntéseket hoztak, amelyek nagy valószínűséggel megfeleltek a hatalomba visszakészülő ellenzék személyi/műsorpolitikai igényeinek. Magyarán átrohantak politikai védelmet kérni a hatalmi térfél másik oldalára, ahol persze kaphattak szóbeli támogatást, csak éppen költségvetésit nem...

S ez a botrány még el sem múlt, amikor a két leghallgatottabb hazai, kereskedelmi rádió koncessziójának újraosztásakor a korábbi - külföldi – tulajdonosok helyett a hazai jelentkezőket részesítette előnyben a médiahatóság. A meglepő döntés mögül olyannyira kilógott a pártpolitikai lóláb, hogy a kormányfőtől kezdve a köztársasági elnökig, a médiavilágtól az ORTT elnökéig mindenki tiltakozott – mind hiába. Az derült ki, hogy ha az MSZP és a Fidesz szakpolitikusi valamilyen kérdésben egyetértenek, akkor Magyarországon nincs az az erő, amely eme összefogással szemben eredményt tudna elérni. A kormány sem.²⁰

Ugyanezt a leckét sajátíthatta el mindenki - a kabinet is – az őszi parlamenti szezonban kieroszakolt energiatörvény módosítása során is. Ekkor is együtt lépett fel a két frakció szakpolitikai elitje, s páratlan gyorsassággal nyomták keresztül a költségvetési végszavazással elfoglalt parlamenten azt a törvényt, amelynek szövegét leginkább a legnagyobb energialobbik írták. A két párt jóváhagyásával. A kormány - s az ügyben illetékes szerve, a Magyar Energetikai Hivatal - ebben az esetben is tehetetlen volt, mint ahogyan a parlament is ez esetben automatikus szavazói gépezetként működött.²¹

A bemutatott példák elemi erővel mutatták meg a gazdasági válság kezelésére szegődött szakértői kormányzás tényleges politikai korlátait, ugyanakkor azt is, hogy ilyen esetekben is a kabinetet illette a konfliktusok eredményes elrendezésért való felelősség. Részben e főnti ügyek, részben egyéb visszasságok okán a Budapestre akkreditált nagykövetek - egy meglehetősen fajsúlyos - csoportja november 18-án roppantul kritikus hangvételű nyílt levélben bírálta a hazai politikai döntési gyakorlatot. E szokatlan lépés következményeinek elhárításban megint csak a kormánynak, illetve személyesen Bajnai Gordonnak kellett tevékenyen részt vennie, ráadásul éppen olyan időszakban, amikor Washingtontól Párizsig igyekezett hazánk szavahihetőségét és nemzetközi tekintélyét helyreállítani.

Összességében elmondható, hogy 2009 második felében a Bajnai Gordon-vezette kormány nemcsak a maga vállalt – válságkezelői – feladatkörével birkózott meg sikeresen, hanem jó néhány egyéb olyan konfliktussal is, amely kialakulásában a mögötte lévő, többszörösen is tagolt párháttereknek lehetett kitüntetett szerepe, de eredményes megoldásukban meglehetősen kevés eszköz állt rendelkezésére.

6.1. Pártok az őszi helykeresési játszmákban

A meghatározó pártok őszi élete teljességgel alárendelődött a közelgő választásokat bevezető kampányigényeknek. Az MSZP hónapokon keresztül azt próbálta meg – fogyatkozó létszámú – híveivel elhitetni, hogy a decemberi kongresszuson megnevezendő miniszterelnök-jelölthöz fűződően majd képesek lesznek olyan politika meghirdetésére, amellyel lehetségessé válik az időközben elpártolt többszázazernyi baloldali pártoló visszacsábítása. Eleinte ez meglehetősen automatikus folyamatnak tetszett, mert a tavaszi válság után frakcióvezetővé választott Mesterházy Attila tűnt a legtermészetesebb jelöltnek. Az őszi BKV–botrány, valamint a listás helyek újraosztásának kényszerei egy-két hónapra azonban megint előhívták a „mindenki harca mindenki ellen” reflexeit. A nyár elteltével ugyanis a szocialista pártelit többsége megértette, hogy 2010 után legfeljebb azokból lesz képviselő, akik az országos, illetve a fővárosi lista legelőkelőbb helyein szerepelhetnek. Ezért a szóba jöhető biztos helyekre többszörös túljelentkezés alakult ki, s ennek megfelelően könyörtelen túlélési harcok vették kezdetüket. Ez lehetett a magyarázata a kormányfői jelöltség körül kialakult őszi vitáknak, mert az egyik csoport Botka László szegedi polgármester jövőjéhez fűzte a maga reményeit, egy másik alakzat a Brüsszelből visszatért egykori pártelnök, Kovács László reaktiválásában

bízott volna. S a háttérben minden esetben ott kavart az a gyurcsányista csoport - a volt kormányfő aktív részvételével -, amelynek ambíciói között kitüntetett helyet foglalt el a bukott miniszterelnök egykori kampányadottságaiba vetett hit széles körű felélesztése.

A belső pártküzdelem nagyjából le is kötötte a szocialista vezetőrétegek energiáját, s így nem meglepő, ha a tényleges kampányküzdelmek vezénylésére nem alakult ki időben megfelelő hatékonyságú vezetői stáb. Több hónapig tartó belső küzdelmek után a december 12.-ei kongresszus, majd a 2010. február 20-ai kampánynyitó rendezvények újból és újból megerősítette Mesterházy jelöltségét, s két hónappal a választások előtt az MSZP ott volt, ahol a nyár elején: tudhatta mindenki, hogy ki is a szocialista kormányfő-jelölt. Időközben azonban elvesztegettek fontos hónapokat, s képtelenek voltak pl. a fővárosi korrupciós ügyek politikai következményeivel számot vetni. Támogatottságukat megpróbálták összekötni az időközben egyre pozitívabb visszhangot kiváltó Bajnai-kormány megítélésével, olyannyira, hogy az ősz közepén nyilvános nyomást gyakoroltak a kormányfőre: legyen ő a miniszterelnök-várományos. A gyakorló kormányfő azonban udvariasan, de nagyon határozottan elvetette ezt a próbálkozást.

A Fidesz őszi hónapjainak gyakorlata nagyjából a júniusi uniós választások után kialakult helyzet logikájának megfelelően változott, illetve - nem változott... Továbbra is az volt a megoldandó feladat, hogy megtartsák a mintegy hárommillióra növekedett szimpatizáns-tábort, s ne kövessenek el semmi olyan hibát, ami eltántoríthatná a híveiket. Ugyanakkor fenn kellett tartaniuk a kormányzattal, valamint a szocialista táborral szembeni engesztelhetetlen ellenfél imázsát is. A választások felé közeledve egyre nehezebben rejtegették a majdani kormányzás programszerű részleteit, miközben a leendő győztestől a hazai és a nemzetközi közvélemény azt mind sűrűbben és intenzívebben követelte. Ám a kampány logikája ennek éppen az ellenkezőjét, a súlyos hallgatást diktálta: minden kockázatos kérdésről elemi erővel kell hallgatni, nehogy váratlan és nehezen kivédhető támadási felületet nyújtsanak.

Az év végéig a legnagyobb diszkréció mellett történt meg az egyéni körzetekben elinduló 176 fideszes jelölt felkészítése, s már az is sokat elárul a párt belső viszonyairól, hogy mindennek a részleteiről a médiának szinte semmit sem sikerült megtudnia. Különböző interjúk, belső dokumentumok, kiszivárogtatott anyagok segítségével az év végére a hazai médiának nagyjából az alábbi Fidesz-elképzeléseket sikerült körvonalaznia:

- hatékony kormányzati modellt kívánnak létrehozni, csúcsmisztériumokkal és sokkal egyszerűbb kormányzati szerkezettel egyetemben;
- mélyreható változtatásokat hoznának az önkormányzati szisztéma egészében a feladatok, a finanszírozási rend és a szerkezet egészének átalakítása révén;
- radikális váltást igényelnek a gazdaságpolitikai alternatívákban, mindenekelőtt a minél előbbi növekedési feltételek megteremtése érdekében
- az elmúlt nyolc év kriminalizálható tettei miatt következetes és megkerülhetetlen elszámoltatást szeretnének, s nem fognak visszariadni az elődök büntetőjogi elszámoltatásának várható politikai következményeitől sem.

Az iménti szerteágazó, s egymásnak nem egy ponton ellentmondó követelményeknek a Fidesz 2009 utolsó négy hónapjában akként próbált eleget tenni, hogy a szeptemberben megismert költségvetési javaslatokra ösztözet indított, s ezt a verbális rohamot használta védőpajzsként olyankor is, amikor a különféle közéleti, média-és politika erők a Fidesz saját, jövőbeni elképzelései felől érdeklődtek. Ez a taktika lényegében az év utolsó napjaiig sikeresen teljesítette küldetését, a közönség decemberben semmivel sem tudott többet a győzelemre készülő Fidesz szándékairól, mint januárban.

A többi versengő párt soraiból mindinkább kiemelkedett a Jobbik jelentősége. Az uniós választásokon aratott váratlan sikerük után mindenki úgy számolt velük, mint a leendő magyar parlament egyik legerősebb ellenzéki tényezőjével, s ahogyan teltek a hónapok, még ez a lehetséges szerep is kezdett átszilárdulni oly módon, hogy esetleg ez a párt lehet majd a Fidesz-kormányzat elsősorú politikai ellenfele. Az őszi széljárás minden tekintetben e párt javára változtatott az erőviszonyokon, a szocialisták korrupciós ügyei ékes és mindennapi bizonyítékait szolgáltatották az elitellenes attitűd jogosultságának, s az általunk korábban már jelzett kétpárti háttéralkuk is csak megerősítették a Jobbik népszerűségét. Számukra az őszi legkellemetlenebb próbatétele volt a Magyar Gárda betiltásának következményeihez való viszonyulásuk megkonstruálása. A joggal való visszaélés tipikusnak mondható eseteként még ebből a tiltásból is képesek voltak maguknak további politikai tőkét kovácsolni. Az év hátralévő hónapjaiban pedig két, a népszerűségükhöz kapcsolható korábbi tendencia is megerősödött, aminek következtében mint a Fidesz lehetséges kétharmadát veszélyeztető mivoltukkal is számot kellett vetni. Részben amiatt, ahogyan elfogadottságuk a legfiatalabb

korosztályok között töretlenül növekvő trendeket mutatott. Részben pedig amiatt, ahogyan az észak-kelet magyarországi területeken már nemcsak a szocialistáknak váltak komoly konkurensévé, hanem jónéhány egyéni választókerületben a Fidesznek is.

A többi kis pártnak folyamatosan romlottak a választási esélyei. AZ SZDSZ lényegében megszűnt létezni, s a romjain megjelent szerveződések egyike sem érte el a velük egykoron szimpatizálók tömeges érzékelési küszöbét. Az MDF annyiban volt sikerebb, amennyiben a Bokros Lajos reformeri képességeihez fűzött remények sok olyan elbizonytalanodott jelöltet és szavazót is a vonzaskörükbe csábított, akiknek egyébként az új erőviszonyok közepette nem jutna politikai képviselési lehetőség. Ám e sokszínűség hosszabb távon gátló tényező is lehet, hiszen a legkülönbözőbb politikai hontalanok által képviselt sokféleség ki is olthatja egymást. Az év végi erőviszonyok leginkább abba az irányba mutattak, hogy az uniós szavazások nyomán megmutatkozott hárompárti parlamenti variációval lett érdemes leginkább jövőre is számolni.

7. Egy rövid zárszó

Az év végi hatalmi/közéleti szerkezet meghatározó tényezőinek állapotrajzát az eddig leírtak alapján viszonylag könnyen körvonalazhatjuk. Adott lett egy olyan kormányzás, amely az előzetes várakozásokkal szemben megfelelően teljesítette a szakértői/válságkezelői feladatokat, s az év elején meglehetősen kétségbeejtő állapotokhoz képest minden reményt felmutattak ahhoz, hogy 2010 májusában viszonylag konszolidált körülmények közepette adják át a végrehajtói hatalmat utódjuknak.

Kialakult és mindinkább stabilizálódni látszik egy olyan pártszerkezet, amelyben a Fidesz tölti be a centrális/domináns pozíciót, s hozzá képest sem a szocialisták, sem pedig az újonnan nagyra nőtt Jobbik nem képes betölteni a lehetséges váltópárti, versenyképes alternatívát kínáló pozíciót. Ezen belül a Fidesz valószínűleg úgy nyerheti meg egyedül is a 2010-es választásokat, hogy az állampolgárok millióitól biankó-csekk formájában kap felhatalmazást a leendő konszolidáció berendezésére, mivel a kampány során semmiféle erő nem tudta őket a lapjaik nyílt kijátszására kényszeríteni. A szocialistákat az utolsó hónapokban teljességgel elfoglalta a pártelit belső, túlélési küzdelme, s az is az utolsó pillanatokig nyitva lévő kérdésként maradt meg, hogy eredeti bázisuk mekkora hányadát lesznek képesek az utolsó pillanatokban aktivitásra biztatni?

Mindeközben a korrupciós ügyek szakadatlan napvilágra kerülése, hírré válása, közbeszéd tárgyává tétele alakította a lappangó közgondolkodást, ez pedig mind az MSZP, mind a Fidesz elemi érdekei ellenére való fejlemény lett, mivel leginkább a radikális változásokat nyíltan meghirdető Jobbik érdekeit szolgálta.

A sajtót, a nyilvános diskurzus fórumait pedig mindinkább ellepték a korábban monopolpozícióban lévő, elemzési feladatokkal felruházott szerepkörű értelmiségi csoportok rossz közérzetéből, kudarc tudatából és reflektálatlan lelkiismeret furdalásából adódó leírások, miszerint az egész átmenet húsz éve nem más, mint kudarc történet, s egymással versengve marasztalják el az 1989 utáni éveket. Nem tudván, nem látván, hogy mindezzel a legújabb kori radikális törekvések akaratlan előkészítőivé váltak.²²

2009 legvégén ezek voltak azok a legfontosabb peremfeltételek, amelyek összhatásai mentén a következő választások kampánypozíciói elfoglalhatókká váltak.

Budapest, 2010. március 10.

Kéri László-Petschnig Mária Zita

¹ Január 5-én jelent meg a Népszabadságban Gyurcsány Ferenc interjúja *Megyek tovább-* címmel. Ugyanezen a napon közölte a Magyar Nemzet Orbán Viktor MTI-interjúját *Egy országot nem lehet büntetlenül tönkretenni* – címmel.

² A február 16-ai produkciót sokoldalúan elemezte a Figyelő febr. 19-ei száma *Big bang nélkül* c. írása, illetve a HVG fbr. 21-i számában Molnár Patrícia *Alapműveletek* c. írása.

³ Bokros Lajos az ÉS jan. 23-ai számában *A reformok kritikus tömege* címmel közölte átfogó javaslatait.

⁴ A Reformszövetség ajánlásait elemző nagyszámú írások közül az alábbiakból tudhatjuk meg a legtöbbet:

- Sokkterápia? Figyelő, febr. 26
- Lépésváltás. HVG, febr. 28.

-
- Az euróra ágyú. Magyar Narancs, febr. 26.

⁵ Bokros Lajos: A reformok kritikus hiánya. Népszabadság, febr. 28

⁶ A kéthetes zűrzavar részleteit legjobban összefoglaló munkák közül kiemelkednek az alábbi írások:

- Káosznapló. 168 óra, ápr. 2. Karácsony Ágnes riportja
- Van máásik! A miniszterelnök-jelölés háttéréről. Magyar Narancs, ápr. 2.
- Egy kudarc építőkövei (Barkóczi-Balogh) Népszabadság, ápr. 6.

⁷ <http://www.origo.hu.itthon/20090330-gyurcsany-ferenc-lemondasanak-hatttere.html>

⁸ A kormányalakítást figyelemmel kísérő irodalomból a leghasznosabb írások:

- Tágítani a teret. Figyelő, ápr. 9.
- Kabinet rendelésre, Figyelő, ápr.16.
- Ez a harc lesz a végső? Heti válasz, ápr. 9. (Ablonczy Bálint)
- A kielégítő kormányzás akadályai, Népszabadság. ápr.11. (Kiss Elemér)

⁹ Nem sokkal később a magyar növekedési pályát is módosították, előbb 0,6 százalékos csökkenésre, majd 2010 elején 0,3, illetve február végén 0,2 százalékos visszaesésre.

¹⁰ A Bajnai-kormány programját elemző legfontosabb források:

- Jólét helyett puszta lét. HVG. ápr.23.
- Hagyatéki leltár. Heti Válasz, ápr.30.
- A program előbb készült el. Figyelő, ápr.23.

¹¹ Informatív értékelését adnak a kormány első hónapjairól:

- Ötven nap, ötödik sebességben. Népszabadság, jún. 3.
- Kötött pályán. HVG, júl. 11. (Farkas Zoltán)

-
- Bajnai Gordon interjúi: Nem terminátornak szegődtem. Népszabadság, júl. 3.
 - Nem lehet elvtelen engedményeket tenni annak, aki támogat. HVG, júl.4.

¹² A június 7-ei választási eredményeket, s a következményeket elemző fontosabb írások:

- Aludjunk rá egyet, Népszabadság, jún. 9. (Kéri László)
- Szabadesés, Heti Válasz, jún. 11. (Ablonczy-Bódis)
- Győzött a Jobbik, Figyelő, jún. 11. (Cseke Hajnalka)
- Tenyeresek és fonákok, HVG, jún.13. (Babus Endre)
- Tartják az új irányt, Figyelő, jún. 18. (Bozóki András)

¹³ MNB Jelentés az infláció alakulásáról, 2009. november 61. o.

14 Uo. 60.o.

¹⁵Újra kell kezdenünk. Heti Válasz, 2009. dec. 17.

¹⁶ Ez korábban nem jutott eszébe az alelnökúrnak, noha az Orbán-kormány a saját sztrádaprogramját és más grandiózus fejlesztéseket is a Magyar Fejlesztési Bankkal finanszírozott, vagyis megkerülte a költségvetést.

¹⁷ Ebből is látszik, hogy M.Gy. nem vette kézbe a költségvetést, mert rosszul tudta: az 0,9 százalékos recesszióra épült.

¹⁸ A részletekről lásd: Lelépti díjeső, HVG, aug. 22. (A vezetői különjuttatásokról szó táblázatokkal illusztrált írás.)

¹⁹ Lásd: Kié az Omninvest? HVG, dec. 5.

²⁰ A rádiós pályázatok háttéréről:

- Romlott éter, Magyar Narancs, nov. 12.

-
- Sláger-gyanú, Heti Válasz, nov. 12.
 - Rádiós pályázatok, Figyelő, nov. 19.

²¹ Az energiaszabályozás politikai hátterét két nagyszerű írás is sokoldalúan mutatja be:

- Együtt fűtenek be, Magyar Narancs, dec.10. (Szabó M. István)
- Energikus törvényhozók, Népszabadság, dec. 28. (Marnitz István)

²² Az év végi elemzések mögötti korhangulatok szerkezetét próbálta meg e sorok írója bemutatni a Kritika c. folyóirat 2010. februárjában megjelent tanulmányában: *Várakozások és körforgások* – címmel.